BARIŞIN YOLUNU AÇAN MÜTAREKE

100. Yılında Mudanya Mütarekesi

Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa

Ali YİĞİT
F. Rezzan ÜNALP
Esra ÖZSÜER
Sevtap DEMİRCİ
Bige SÜKAN
Mevlüt ÇELEBİ
Behçet Kemal YEŞİLBURSA
Mekki ULUDAĞ
Mehmet Şah ÖZCAN
Asil KAYA
Mithat KIRAYOĞLU
Melike-Yüksel BAYSAL

SENTEZYAYINCILIK
Cumhuriyet Cad. Eski Tahıl İçi Sokak No:5 BURSA
Tel: (0 224) 225 11 80 (pbx) Faks: (0 224) 225 02 00
http://www.sentezdagitim.com.tr
e-mail: bilgi@sentezdagitim.com.tr

ISBN 978-625-7906-67-8

BARIŞIN YOLUNU AÇAN MÜTAREKE

Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa

BARIŞIN YOLUNU AÇAN MÜTAREKE

100. Yılında Mudanya Mütarekesi

Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa

SENTEZ

BARIŞIN YOLUNU AÇAN MÜTAREKE
100. Yılında Mudanya Mütarekesi

Editör
Behçet Kemal Yeşilbursa

Barışın Yolunu Açan Mütareke
100. Yılında Mudanya Mütarekesi
© Editör: Behçet Kemal Yeşilbursa
Sentez Yayıncılık 2022

Bu kitabın yayın hakları Sentez Yayıncılık'a aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz,
hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayınlanamaz.

ISBN 978-625-7906-67-8

1. Basım: Sentez Yayıncılık
Ankara Ekim 2022

Kapak ve İç Düzen: Sentez

Baskı
SONÇAĞ MATBAACILIK
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48
İskitler/ANKARA
Tel: 0. 312. 341 36 67
Sertifika No: 47865

SENTEZ
YAYIN VE DAĞITIM EĞİTİM ve
ÖĞRETİM KURUMLARI TİC.ve SAN. A.Ş.
Cumhuriyet Cad. Eski Tahıl İçi Sokak No:5 BURSA
Tel: (0 224) 225 11 80 (pbx) Faks: (0 224) 225 02 00
bilgi@sentezdagitim.com.tr www.sentezkitap.com
Sertifika No: 47510

BARIŞIN YOLUNU AÇAN MÜTAREKE
100. Yılında Mudanya Mütarekesi

Editör
Behçet Kemal Yeşilbursa

Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir.

SENTEZYAYINCILIK®

İçindekiler

Takdim 9

Önsöz 11

1. BÖLÜM Mudanya'nın Coğrafi Özellikleri 15
ALİ YİĞİT

2. BÖLÜM Mondros'tan Mudanya'ya: Milli Mücadele ve Mudanya Mütarekesi 41
F. REZZAN ÜNALP

3. BÖLÜM İzmir'den Mudanya'ya: Yunanistan, Küçük Asya Bozgunu ve Mudanya Mütarekesi 86
ESRA ÖZSÜER

4. BÖLÜM Milli Mücadele Döneminde Türk-İngiliz İlişkileri ve Mudanya Mütarekesi 99
SEVTAP DEMİRCİ

5. BÖLÜM Milli Mücadele Döneminde Türk-Fransız İlişkileri ve Mudanya Mütarekesi 115
BİGE SÜKAN

6. BÖLÜM Milli Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri ve Mudanya Mütarekesi 159
MEVLÜT ÇELEBİ

7. BÖLÜM Barışın Yolunu Açan Mütareke: Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Antlaşması 200
BEHÇET KEMAL YEŞİLBURSA

8. BÖLÜM İngiliz Basınında Mudanya Mütarekesi 223
MEKKİ ULUDAĞ

9. BÖLÜM Fransız Basınında Mudanya Mütarekesi 261
MEHMET ŞAH ÖZCAN

10. BÖLÜM ABD Basınında Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922)..... 312
ASİL KAYA

11. BÖLÜM 7 Bölge 7 Kent: Mudanya 338
MİTHAT KIRAYOĞLU

12. BÖLÜM Bursa'nın Denize Uzanan Toprakları Mudanya! 345
MELİKE-YÜKSEL BAYSAL

Ekler 350

Dizin 385

1. BÖLÜM
Mudanya'nın Coğrafi Özellikleri

Ali YİĞİT*

Bir yerleşmenin bir yerde ilk defa kurulması veya aynı yerde tekrar kurulması, zamanla olumlu ya da olumsuz gelişmeler kaydetmesi, ekonomik işlevlerini kazanması ya da kaybetmesi o şehrin bulunduğu mekânın coğrafi şartlarına ve bu şartların tarih içindeki değişimine bağlıdır. Mudanya'da yerleşmenin ortaya çıkışı, zamanla gelişimi, değişimi ve dönüşümünü ele almadan önce Mudanya'nın yer aldığı mekânın konumunu ve doğal çevre özelliklerini tanımlamak gerekir.

Mudanya'nın Coğrafi Konumu ve Doğal Çevre Özellikleri

Marmara denizinin güney sahilinde, Bursa şehir merkezinin yaklaşık 30 km kuzeybatısında yer alan Mudanya, 28°53′ doğu boylamı ile 40°23′ kuzey enlemindedir. Batıda Karacabey, güneyde Nilüfer, güneydoğudan Osmangazi ve doğuda Gemlik ilçeleriyle çevrili 346 km2'lik alana sahip, Bursa iline bağlı aynı adlı ilçenin yönetim merkezidir. Mudanya ilçesi bugün altısı Mudanya'ya 4'ü de Mudanya ile birleşerek tek yerleşme halini alan Güzelyalı'ya ait 10 şehir mahallesinden başka, 37 tane kırsal mahalleden oluşmaktadır. Mudanya, Bursa ve İstanbul arasında en önemli deniz yolu bağlantı noktası olma özelliğini tarihin en eski çağlarından beri ve günümüzde de sürdürmektedir. Mudanya'nın Bursa'nın deniz yoluyla dünyaya açılan kapısı olma rolüne son yıllarda gelişen turizm sektörü de eklenmiştir.

Marmara denizi kıyısında dar bir kıyı düzlüğü üzerinde yer alan Mudanya'nın güneyinde vadilerle yarılmış, tepelik bir arazi yer alır. Bursa Ovasını denizden ayıran doğu-batı yönlü bu eşik sahaya Mudanya sırtları adı verilir. Mudanya sırtları, İznik gölünün ve Gemlik körfezinin güneyinde uzanan Katırlı dağlarının devamı-

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, e-posta: aliyigit@uludag.edu.tr

dır. Bu sırtların kuzey etekleri daha fazla eğimlidir. Kıyıya dik yamaçlarla inen Mudanya tepeleri önünde dar düzlükler yer almaktadır. Güneye, Bursa ovasına doğru uzanan sırtlar ise daha az eğimlidir. Mudanya'nın yüzey şekilleri genelde çok yüksek olmayıp yükseltileri 250-500 m arasında değişen tepeler ve buralardan uzanan sırtlardan oluşur. İlçe sınırları içindeki en yüksek nokta 602 m yükseltili Üsküp tepesidir. Bu tepeler zinciri halinde uzanan eşik sahaya sırtını dayamış Mudanya, çok dar olan kıyı şeridine sıkışmış bir sahil kasabasıdır. Mudanya'nın hemen gerisinden başlayan yüksek arazi yapısı yerleşmeyi sınırlayıcı ve yönlendirici bir etki göstermektedir. Mudanya şehrinin alansal genişlemesi kuzeyde deniz engeli, güneyden ve batıdan topografik engellerden dolayı doğu yönünde Güzelyalı'ya doğru devam etmektedir. Güzelyalı da Mudanya'ya doğru gelişmiş ve böylece yaklaşık 8 kilometre uzunluğundaki kıyı şeridi kesintisiz yerleşim alanı haline gelmiştir.

Mudanya'nın iklimi, yükseltinin az olması ve denizin etkisiyle bölge geneline göre, kışın ılık, yazın da fazla sıcak değildir. Yıllık ortalama sıcaklık 16,7°C olup, en yüksek sıcaklık 34,3°C, en düşük sıcaklık ise -6°C'dır. Yılın en soğuk ayı Şubat, en sıcak ayı ise Ağustos'tur. Yıllık yağış miktarı 614 mm'dir. Bu özellikleriyle Akdeniz iklimine benzer şartların hüküm sürdüğü Mudanya'da, poyraz ve yıldız yönünden esen rüzgârlar etkilidir. Bursa'nın ilçeleri arasında yıllık sıcaklık ortalaması en yüksek olan Mudanya'da deniz suyu sıcaklığının 12-23°C arasında olduğu Mayıs - Eylül ayları arasında denize girilebilmektedir.

Akdeniz iklimi özellikleri gösteren Mudanya'da karakteristik bitki örtüsü Akdeniz iklimine özgü olan makilerdir. Laden, kocayemiş, meşe, defne, yabani zeytin, pırnal, böğürtlen gibi ağaççıklardan oluşan bu bitki topluluğu daha çok güneye bakan yamaçların alçak seviyelerinde görülmektedir. Kuzey yamaçlarda yükseklik arttıkça bitki örtüsünün kurakçıl karakteri azalmakta yerini nemcil ormanlara bırakmaktadır. Çoğunluğunu çalılıkların oluşturduğu Mudanya'da gerçek ormanlık alanlar çok azdır. Kıyı boyundan yukarıya doğru çıkıldıkça yükseltiye bağlı olarak ağaçların boyu artmaktadır. Kayın, gürgen, çınar, köknar, ıhlamur gibi ağaç türleri 300'm den sonra görülmektedir. Bunlardan Ihlamur ve çınar güneşli yamaçları severken, yükseğe doğru çıkıldıkça iğne yapraklı ağaçlar artmaktadır. 500 m yükseklige kadar yoğun olarak yer alan makiler, bu yükseklikten sonra yerini iğne yapraklı ağaçlara bırakmaktadır. 300 m'nin üzerindeki alanalar az yer kapladığı için orman alanları da sınırlıdır. İlçe topraklarında en geniş yeri zeytinlikler kaplamaktadır. Deniz kıyılarından itibaren 450-500 m'ye kadar çıkan hemen tüm yamaçlar genellikle zeytinliklerle kaplıdır.

Mudanya'nın Tarihsel Gelişimi

Mudanya'nın en önemli işlevi bir liman şehri olmaktır. Kuruluşu da muhtemelen bu nedene dayanmaktadır. Günümüzde hisarlık tepe üzerinde kalıntılarına rastlanan Myrleia, iskeleyi korumak üzere bir askeri üs olarak kurulmuş olmalıdır. Nitekim Myrleia'nın kurulmuş olduğu dönemde (M.Ö. 750-550) Marmara kıyılarında Kios (Gemlik), Kyzikos (Erdek-Belkıs) gibi İyon koloni yerleşmeleri aynı amaca hizmet ediyorlardı. Bölgeye, M.Ö. 7. yy'ın ikinci yarısından itibaren Trakya'dan gelen Bitinlerin yerleştiği bilinmektedir (Bosch 1946: 42). Mudanya'nın bilinen ilk ismi **Brylleion,** M.Ö. 5. yy'da Attika-Delos Deniz Birliği'ne vergi ödeyen şehirleri gösteren listelerde yer almıştır (Corsten 1987: 7-8). Brylleion isminden sonra **Myrleia** ismiyle anılan şehir, İyonya şehirlerinden Kolophon'un kolonisi olarak kurulmuştur. M.Ö. 4. yy'ın sonlarına doğru Ilion'da kurulan Athene Ilion Birliği'ne de bir süreliğine dâhil olduğu bilinmektedir (Plinius, Historia Naturalis, V. 148). Myrleia ait M.Ö. 4 ve 3. yüzyıllara ait sikkelerde bazen "MYP" olarak kısaltılan "MYPΛEA" veya "MYPΛEANΩN" adı kullanılmıştır (Corsten 1987: 9). Myrelia'da Bitinya egemenliği M.Ö. 202'de başlamıştır (Corsten 1987. 9). Strabon'un anlatımına göre Makedonya kralı V. Philip, Pergamon Krallığı ile yaptığı savaşı kazandıktan sonra Myrleia'yı kayınbiraderi I. Prousias'a (M.Ö. 230 - 182) bırakmıştır (Strabon, Geopraphika, XII, IV, 3). Şehri yeniden inşa eden Prousias, Myrleia ismini değiştirerek eşinin ismine izafeten **Apameia** yapmıştır (Appianus, Mithridateios, 71). Bitinya krallarından IV. Nikomedes'in (M.Ö. 94-74) vasiyeti üzerine ölümünden sonra Krallığı, Roma'nın egemenliğine girmiştir (Plinius, Historia Naturalis, V. 143). Roma egemenliğine giren Bitinya, imparatorluğun bir eyaletine dönüşmüştür (Broughton, 1959: 526). Pompeius, Bitinya'yı on iki bölgeye ayırmıştır (Broughton, 1934: 212). Bu on iki bölgeden biri de Apameia'dır. Roma İmparatorluğu'nun Bitinya'daki Civitalarından biri de Apameia'dır (Long, 1875: 291). Caesar M.Ö. 44'te öldürülmeden önce Apameia'ya Colonia Iulia Concordia statüsü vermiştir (Plinius, Historia Naturalis, V. 149). Bursalı ünlü felsefeci Dion Khrysostomos (M.S. 40-112), Apameia'nın gemi yapımı ve deniz ticaretinde önemli bir şehir olduğunu yazmıştır. Ayrıca şehrin Bursa'ya liman olarak hizmet ettiğini belirmiştir (Dion Khrysostomos, Orationes: 30-33). M.S. 257'de Got istilasına maruz kalan şehrin son sikkeleri, İmparator Gallienus (253-268) ve oğlu Saloninus dönemine aittir (Corsten 1987: 18). Apameia, İmparator Iustinianos (527-565) döneminde Bitinya eyaleti şehirleri arasında gösterilmiştir (Hierocles, Synecmedus). İmparator Konstantinos VII Porphyrogennotos'a (913-959) ait De Thematibus isimli İmparatorluğun Thema'larının yer aldığı kitapta Apameia, Opsikion Theması'nda yer almıştır (Bekkerus, 1840: 293).

325 yılında İznik'te toplanan konsilin Arapça çevirisinde Eutychisus isimli baş-

piskoposun Apameia'yı temsil ettiği yazılıdır (Gelzer, 1898: 159). 451 yılında toplanan Kadıköy konsilinde Bitinya piskoposlukları arasında Apameia da vardır (Janin, 1921: 180). 536 yılındaki Konstantinopolis Synod'udan önce aforoz edilen Apameia başpiskoposu Petros yerine Markos başpiskopos olmuştur (Corsten 1987: 45). 650 yılına ait piskoposluk listesinde Apameia, Konstantinopolis Patriği altında doğrudan başpiskoposluktur (Gelzer, 1900: 534-538). 10. yüzyılın başlarında İmparator Leon VI. (886-911) ve Patrik Nikolaos Mystikos (901-907) tarafından hazırlanan piskoposluk listesinde Apameia, Konstantinopolis Patriği'ne bağlı beş Başpiskoposluk'tan biridir (Gelzer, 1898: 550-583). İmparator Aleksios Kommenos (1081-1118) dönemine ait bir piskoposluk listesinde Apameia, 71. sırada Metropolitlik olarak yer almıştır (Janin, 1921: 319). İmparator II. Isaakios Angelos (1186-1196) dönemine ait piskoposluk listesinde Apameia 68. sırada yer almıştır (Janin, 1921: 319). İmparator II. Andronikos Palaiologos (1282-1332) döneminde 1283-1293 ve 1303-1309 yılları arasında iki kez Konstantinopolis Patriği olarak görev yapan I. Athanasios'un yazdığı mektuplardan dört tanesi Apameia Metropoliti'nedir. Bu mektuplardan anlaşıldığına göre, kentte ikamet etmeyen Metropolit'in, Apameia dönmesi istemiş, şehir ve çevresinin Türk saldırılarına karşı hazırlık yapıyorken, kendisinin de cemaatinin yanında bulunması gerektiği bildirilmiştir (Belke, 2007: 42).

Mudanya, Apameia isminden sonra **Muntania** ismi ile ilk kez Ortaçağ denizcilik kitaplarında anılmaya başlamıştır (Delatte, 1947: 241). Montaneia (Muntania) adının Mudanya'nın Haçlı seferleri sırasında Latinlerin eline geçtiği dönemde (M.Ö. 1096-1270) Fransızlar tarafından verildiği ve bu adın Latince'de dağ anlamına gelen Monts'dan türetildiği, 'dağlık yöre' anlamında kullanıldığı öne sürülmektedir. Bu isim zamanla Türkler tarafından değiştirilerek Mudanya'ya dönüşmüş olduğu ifade edilmektedir. Fakat Sevan Nişanyan'a göre Mudanya ismi Yunanca "Makedon ülkesi" anlamına gelen **Mygdonia'**dan gelmektedir. Mygdones halkı Strabon'a göre Trakya'dan Homeros'a göre Makedonya'dan göçüp, Marmara sahili ile Bursa arasındaki bölgeye yerleşmişlerdir. Daha sonra Bitinya'lılara tabi olmuşlardır. Antik Myrleia/Apamea şehrinin yanı başındaki bugünkü kasaba, bölgenin Bizans dönemindeki idari bölge adını almış olmalıdır. Yunanca kaynaklarda rastlanan Mountánia biçimi Türkçe ismin Yunan alfabesine göre yazılı halidir. (https://nisanyanmap.com, Erişim Tarihi: 19.07.2022)

Yukarıda çeşitli kaynaklardan derlenerek özetlenen bilgiler ışığında Mudanya'nı 1321'de Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden yaklaşık iki bin yıl önce, Trakya'dan gelerek bu bölgeye yerleşenler tarafından bir liman şehri olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Bir dönem Bergama karalığının hâkimiyetinde kalan şehrin savaşta tahrip olması nedeniyle Bitinyalılar tarafından yenilendiği görülmektedir.

Bitinya'nın Roma devletine katılmasından sonra ve Bizans döneminde de Mudanya'nın önemini koruduğu ve farklı dönemlerde değişik statülerde olmakla birlikte hep idari bir merkez rolüne de sahip olduğu anlaşılmaktadır.

1321'de Osman Gazi zamanında Bursa'dan 5 sene evvel Osmanlı hâkimiyetine geçen Mudanya'nın 1530 tarihli tahrir defterinde adı **"Budamya"** olarak geçmekte ve Kite (Ürünlü) kazasına bağlı bir yerleşme olarak görülmektedir. Bu kayıtlardan Mudanya'nın 13 mahalle, 253 hane ve 35 mücerred (Bekâr) nüfusundan oluştuğu, yani yaklaşık 1.300 kişi nüfusa sahip olduğu anlaşılmaktadır. 16. yüzyılda asayiş problemleri yaşanan Marmara kıyılarına askerler yerleştirilmiş ve 17 yy.da Kite'den ayrılan Mudanya kazâya dönüştürülmüştür (Oğuzoğlu, 2007: 20).

1670 tarihli vergi kayıtlarında Mudanya ve köyleri, Müslim ve Gayrimüslim cemaatler olarak ayrı yazılmıştır. Mudanya merkezinde Aya Yorgi, Aya, Panaya, Aya Todori, Aya Nikoli, Aya Apostoli ve Aya Konstantin olmak üzere yedi Rum mahallesi bulunmaktaydı. Bu mahallelerde vergi ödeyen toplam 365 Rum hâne bulunmaktaydı. Türkler ise Cami-i Atik, Behram Ağa, Musa Bey, Tekke, Ömer Bey, Mescid-i Şerif-i Manastır ve Cami-i Şerif-i Hasan Bey mahallerinde toplam 148 hâneye sahiptiler (Çiftçi, 2012: 15). Her bir hânede beş kişinin yaşadığı varsayımına göre bu tarihte Mudanya merkezinde 1.825 Rum ve 740 Türk olmak üzere toplam 2.565 nüfus bulunduğunu söyleyebiliriz. 1870 yılına ait Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi'nde Mudanya, Bursa Sancağı'na bağlı bir kazâdır. Bu tarihte Mudanya ve ona bağlı 18 köyde 1.836 hânede, 1.604 Müslim, 2.699 Gayrimüslim olmak üzere toplam 4.303 erkek nüfus bulunmaktadır. Kadınlarla birlikte toplam nüfusu 8.600 civarında olmalıdır.

1898 yılına ait Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi'ne göre Mudanya kazâsına bağlı iki nahiyeden biri Tirilye, diğeri Emir Ali (İmralı) Adasıdır. Kazâ dâhilinde 13 cami, 11 mescit, 1 tekke, 13 ayazma, 5 manastır, 34 mektep, 11 kilise vardı. Mudanya'nın başlıca zirai mahsulleri olarak zeytin, koza, çeşitli hububat ve üzümden zeytinyağı, zeytin, koza ve müskiratın (alkollü içecek) üretildiği; İstanbul'dan Mudanya'ya Cuma, Pazar ve Salı günleri düzenli olarak gelen vapurun, Pazar, Salı ve Perşembe günleri geri döndüğü, yaz aylarında ise bu seferlerin her güne çıktığı belirtilmiştir. Mudanya ve köylerinin temel ekonomik faaliyetlerinde zeytin ve üzüm bağları önemliydi. Mudanya Limanı Osmanlı Dönemi boyunca Bursa ve İstanbul'u birbirine bağlamıştır. Özellikle Bursa'dan Topkapı Sarayı için gönderilen mutfak malzemelerinin yanında Uludağ'dan gönderilen buzun nakli Mudanya Limanı'ndan gerçekleştirilmiştir (Çiftçi, 2012).

Mudanya'ya Osmanlılar dönemde çok sayıda dini, ticari ve idari yapı eklenerek şehirleşme sürecine önemli katkılarda bulunulmuştur. Mudanya'nın ilk camileri olan ve Rum yerleşiminin hemen yakınında yer alan Tekke-i Atik Cami (1453) ve

Eski Cami (1594)'den sonra yeni yerleşim yerleri oluşturulmaya başlanmış ve şehrin ortak kullanım alanlarında da gelişmeler olmuştur. 16. yy'dan itibaren yerleşim doğuya doğru kaymaya başlamış, Giritli mahallesinin yerli mahallesiyle kesiştiği bölgeler şehrin ana merkezi kimliğini kazanmıştır. Mudanya'nın liman şehri olmasından dolayı liman etrafındaki pazarların oluşturduğu bölge, merkezi iş alanı olarak gelişmiştir. 17. yy'da Mudanya iskelesi yakınlarında, Yeni Han Çarşısı diye adlandırılan bir dükkân topluluğu olduğu bilinmektedir. Mudanya'da yerleşim alanlarının oluşmasında etnik ve dinsel gruplar 17. yüzyılda da etkili olmuştur. Bu yüzyılın sonunda Müslümanların yerleştiği yerli mahallesi oluşmaya başlamış, Halil Ağa Evi (1644), Abdülvehip Efendi evi (1549), Bıçkıcı İslam Ağa Evi (17. yy. sonu), Tahir Paşa Konağı (1725) gibi günümüzde de ayakta kalan evlerin yanı sıra, bu yerli mahalle yan ve yukarı kısımlara doğru genişlemeye başlamıştır (Özsüle, 2005). Fakat 1855 yılında Bursa depremi ve yine aynı yıl Gemlik ve Mudanya'da oluşan artçı depremlerden sonra büyük tahribat olmuş ve deprem sonrasında çıkan yangınlar sonucunda Mudanya merkezinin önemli bir kısmının yeninden yapılaşması söz konusu olmuştur.

19. yüzyılın başlarından itibaren Bursa ve çevresinde gelişen ham ipek üretiminin ihraç iskelesi olması Mudanya'ya ilgiyi artırdı. 19. yy ortalarından itibaren Mudanya'da belediye kuruldu (1871). Posta-Telgraf teşkilatı, yeni okullar ve benzer modernleşme görüntüleri ortaya çıkmıştır. Yöreye düzenli olarak İstanbul'dan vapurlar gelmesi, Bursa'ya tren işlemeye başlaması aynı zamanda toplumsal bir hareketlilik yaratmıştır. 93 Harbi (1877 Osmanlı-Rus Savaşı) sonrasında Kafkasya'dan, Balkanlardan gelen muhacirler özellikle tarımsal üretimi arttırdığından, sağlanan artı ürün Bursa'nın zenginlik kaynağı olmuştur. Özellikle Mudanya'daki Fransız sermayeli ipek fabrikalarının istihdam ettiği işçilerin kazancı ve dönemin gözde üretim alanı kozacılığın sağladığı gelir 20.yüzyıla girerken insanlarda yeni alışkanlıklara yol açtı. Bu bağlamda Mudanya doğal cazibesi ve deniziyle en çok tercih edilen yerdir (Oğuzoğlu, 2013: 31).

Mudanya'da, 1831-1902 döneminde yapılan nüfus sayımına göre gayrimüslimler (Rum halkı) Müslümanlara göre daha fazlaydı (Tablo 1). I. Dünya Savaşı sonrasında Osmanlı devletinin yıkılması ve devamında Cumhuriyet dönemine geldiğimizde de ise nüfus yapısında büyük bir değişiklik olmuştur. 1923-1926 yıllarında yapılan mübadelelerle Mudanya'daki Rumlar özellikle Selanik ve Girit'e göç etmişlerdir. Aynı dönemde Selanik ve Girit'ten Mudanya'ya göçler gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren günümüze kadar Rum nüfus hemen hemen tamamen ortadan kalkmıştır.

Temmuz 1920'de Yunan işgaline uğrayan ve iki yılı aşkın bir süre işgal altında kalan Mudanya, Kurtuluş savaşını bitiren ve 11 Ekim 1922'de imzalanan mütarekenin yapıldığı mekân olması, aynı zamanda mütarekeye adını veren şehir olması

özelliğiyle Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi tarihinde özel bir yere sahiptir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Mudanya'da kültürel ve sosyal mekânların yapılandırılmasına hız verilmiş; 1923 yılında Şükrü Çavuş İlkokulu, 1932 yılında 12 Eylül İlkokulu ve 1937 yılında Şaziye Rüştü Hastanesi'nin açılışı yapılmıştır. Şehirsel açık alanlarla ilgili önemli bir çalışma ise yine 1937 yılında gerçekleştirilmiş, Mütareke Evi'nin önünde ve yanındaki evler istimlak edilerek Mütareke Meydanı ve Mütareke Parkı oluşturulmuştur. Bu mekân, iskele meydanından sonra, şehrin ikinci önemli toplanma meydanı haline gelmiştir (Özsüle, 2005).

Cumhuriyet döneminin ilk sayımının yapıldığı 1927 yılında Mudanya'ya bağlı köy sayısı 26 idi. Bu 26 köy ile birlikte Mudanya'nın toplam nüfusu 13.838'dir. Ancak 1934 yılında yapılan bir idari düzenleme ile Bursa Merkez ilçeye bağlı 12 köy Mudanya'ya bağlanmış ve bağlı köy sayısı 38'e yükselmiştir. Bu köylerin 1927 nüfusu toplamı tarafımızdan 3437 olarak hesap edilmiştir. Dolaysıyla Bugünkü idari şekliyle Mudanya'nın 1927 nüfusu 17.275'tir. 1927-1935 yılları arasında ilçede toplam nüfusun yıllık artış oranı ‰ 16 olmuş ve 1935 itibariyle 19.496 kişiye çıkmıştır. 1940-1990 sayımları arasındaki 50 yıllık süreçte 1950 ve 1980 sayımları hariç Mudanya'nın nüfus artış hızı oldukça düşük seviyelerde seyretmiştir (Tablo 2, Şekil 2). 1990'a kadar Mudanya ilçesinin yıllık artış oranı hem Bursa hem de Türkiye ortalamasının altındadır. Yani 1915'de 5 bin kadar olan nüfusu 1960'ta 6 bine ancak ulaşmıştır. 1964'te Siemens Kablo fabrikasının kurulmasından sonra nüfusu her beş yılda yaklaşık bin kişilik bir artışla 1985'te şehir nüfusu 12 bini, ilçe nüfusu da 30 bini aşmıştır.

1985 yılından sonra nüfus artış hızında büyük bir sıçrama olmuş ve 1985-1990 arasında ‰ 41'e ulaşmıştır. 1990-2020 arasındaki nüfus yapısındaki değişim ve hızlı nüfus artışı Mudanya'nın çehresini değiştirmiştir. Öncelikle 1962 yılında Mudanya'ya mahalle olarak dâhil edilen Güzelyalı, 1992'de Mudanya'dan ayrılarak belde belediyesi haline gelmiş, 2008 yılına kadar bu durum sürmüştür. Ayrıca Mudanya'dan ziyade Bursa merkeze bitişik olan Bademli, Hasköy ve Ülkü köyleri Mudanya'ya 2008'de mahalle olarak eklenmiştir. 2012'deki düzenleme ile de tüm kırsal mahalleler Mudanya'ya bağlanmış tüm ilçe şehir sayılmıştır. Böylece Mudanya dört farklı karakterde alandan oluşmaktadır. Bunlar 40 bin nüfuslu Mudanya ile 35 bin nüfuslu Güzelyalı'dan oluşan sahil kasabası ve nüfusu 10 bini aşan Bademli, Hasköy, Ülkü ve Çağrışan köylerinden oluşan Bursa-Mudanya arasındaki yerleşim bölgesi ve nihayet 20 bine yakın nüfus barındıran diğer kırsal mahallelerdir (Şekil 2, Tablo 2).

1981 yılında yeni Bursa-Mudanya karayolunun yapılmasıyla ulaşım sistemlerinin gelişmesi, turizm sektörünü canlandırmış ikincil konutların yapımı artmış, dışardan göç almaya başlayan Mudanya'da şehirleşme hızı da artırmıştır. Gerçekten 1980 sonrası dönemde canlanmaya başlayan turizm sektörünün ortaya çıkardığı

bir ihtiyaç olan ikincil konutların yapımının artması sonucu Mudanya sahillerinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Bu durum da Mudanya'da hızlı nüfus artışını etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Bu dönemde Mudanya ve özellikle Güzelyalı önemli miktarda göç almış ve nüfus kompozisyonları değişmiştir. Özellikle 2007 yılında Güzelyalı Arabalı Feribot İskelesinin açılması ve çok sayıda yazlık site yapılmasıyla Güzelyalı'nın nüfusunu 2007-2020 arasında 2,5 katından fazla nüfus artış olmuş bugün Güzelyalı nüfusu Mudanya nüfusunu yakalamıştır.

Eskiden olduğu gibi günümüzde de, Bursa için önemli bir liman olan Mudanya iskelesi bilhassa Bursa Organize Sanayi Bölgesinde üretilen ürünlerin dışarıya gönderildiği ve dışarıdan da gerekli ham maddenin getirildiği önemli bir liman olma özelliğini korumaktadır. Ayrıca İstanbul-Bursa arasındaki denizyolu ulaşımını sağlayan BUDO ve İDO iskeleleri önemli bir haraketlilik yaratmaktadır. Mudanya'nın havasının temiz olması, günümüzde Bursalıların günübirlik ziyaret ettikleri, önemli bir eğlendinlen alanı ve yıldan yıla sayıları artan ikinci konutlar için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Böylece Mudanya, turistik potansiyelin canlanmasıyla son yıllarda yeni bir ekonomik işlev kazanmıştır.

2020 yılı itibari ile Mudanya nüfusunun doğum yerine göre dağılımı incelendiğinde, ilçe nüfusunda % 59 ile Bursa doğumlu nüfusun çoğunlukta olduğu ve nüfusun % 41'inin de farklı illerde ve yurtdışında doğmuş olduğu görülmektedir. Bursa dışında doğan nüfustaki bu yüksek oran, Mudanya'ya göçün önemli bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Bursa dışından gelen nüfus incelendiğinde sırasıyla % 4,7 ile Yurtdışı doğumlular ilk sırada yer almaktadır. Onu % 3,7 ile İstanbul, % 2,4 ile Artvin, % 1,8 ile Erzurum ve % 1,7 ile Ankara doğumlular izlemektedir. Daha sonra % 1,6 ile doğum yeri bilinmeyenler, % 1,3 ile Gümüşhane ve Trabzon, % 1,1 ile Balıkesir ve Samsun şeklinde devam etmektedir. Geriye kalan % 20,7'lik kısımda da Türkiye'nin tüm illerinden nüfus yer almaktadır. Bu kadar çeşitliliğin nedenlerinin başında Bursa Uludağ Üniversitesine bağlı Güzel Sanatlar Fakültesi'nin burada yer alması nedeniyle yurdun her yerinden öğrencilerin bulunmasıdır. Ayrıca ekonomik nedenlerden dolayı iş bulmak ve çalışmak amacıyla Mudanya'ya gelenlerden başka, Bursa'ya yakın ve ulaşımın kolay olması yanında, temiz bir havaya sahip olması, iklim koşullarının elverişli olması gibi nedenlerle çok sayıda emeklilerin Mudanya'ya yerleşmeyi tercih etmeleri bu çeşitliliği artıran nedenlerdir. Bu çeşitlilik Mudanya'yı şehirleştirmektedir. Çünkü "birbirine benzeyen değil, farklı insanlar ancak bir şehir meydana getirebilir".

Mudanya'nın Sosyal ve Ekonomik İşlevleri

Coğrafi açısından işlev (fonksiyon), bir kültür yöresi ünitesinde ekonomik yön-

den değerlendirilen ve birbirine karşılıklı bağımlı durabilen etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Birçok etkinliğin merkezi olan şehir yerleşmeleri aynı zamanda idari ve siyasi düzenlemelerin de doğduğu yerlerdir. Bu itibarla mesken ve mesken topluluklarının meydana getirdiği yerleşmeler, işlevleriyle birlikte bir ülkedeki gelişmişlik düzeyinin olduğu kadar, o sahadaki hayat tarzı ve ekonomik yaşantının da bir görüntüsü ve göstergesidir. Şehirler çevresine hizmet etmekte ve böylece sadece yaygın bir ekonomik merkezler ağında düğüm noktası olmakla kalmayıp kendi ticaret bölgeleri içinde de önemli bir merkez niteliği taşımaktadırlar.

Genelde il ölçeğinde istatistikler yayınlandığı için ilçelerin dolaysıyla Mudanya'nın sosyal ve ekonomik işlevleriyle ilgili istatistiki bilgilere ulaşmak pek mümkün değil. Elimizde 1990 ve 2000 yıllarına ait ilçe verileri bulunmakta (Tablo 3) bu veriler göre de artan hizmet sektörü karşısında azalan tarım ve sanayi sektörü dikkat çekmektedir. Durum günümüzde de aynıdır. Mudanya'nın sınırlı bir tarım ve sanayi sektörleri karşısında sürekli gelişen hizmetler sektörü ile ilgili, maalesef ayrıntılı bilgilere sahip değiliz. Bu nedenle değişik kaynaklardan edindiğimiz bilgi ve belgeler ışığında gözlemlerimize dayanarak Mudanya'nın sosyal ve ekonomik işlevlerini yorumlamaya çalışacağız. Sanayi Bakanlı tarafından çeşitli tarihlerde yapılmış ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması (SEGE) araştırmalarında Mudanya'nın yerine baktığımızda genel olarak sürekli bir yükseliş trendi görülmektedir. En son 2022 yılında yayınlanan veriler göre gelişmişlik sırasında Mudanya Bursa ilçeleri arasında Nilüfer (8), Osmangazi (32) ve Yıldırım (116)'dan sonra 4. sırada, tüm ilçeler içinde de 126. sırada yer almaktadır.

Burada Mudanya'nın önce ekonomik işlevlerini öncelik sırasına göre ele alacağız sonra da idari ve sosyal işlevlerine değineceğiz.

Ulaşım İşlevleri

Bursa ve hinterlandındaki ekonomik ve ticari değerlerin küresel pazarlara ulaştırabilecek en önemli kapıların başında Mudanya gelmektedir. Bursa'nın Mudanya ile olan yakınlığı, Bursa açısından deniz ulaşımını avantajlı ve etkin duruma getirmektedir. Mudanya'da denizyolu ulaşımına yapılan büyük ölçekli altyapı yatırımları, bir yandan karayolu ulaşımı ile ciddi bir rekabet yaratırken diğer yandan, mevcut karayolu altyapısı ile birbirlerinin tamamlayıcı etkin bir ulaşım sistemi ülke ekonomisine önemli ekonomik ve toplumsal faydalar sağlamaktadır (Ertürk, 2013). Mudanya-İstanbul arasında feribot seferlerinin geliştirilmesi ve karayollarının yenilenmesi, şehrin İstanbul-Bursa arasındaki transit işlevini yeniden geliştirmiş, bu gelişim beraberinde Mudanya'nın şehirsel gelişimine de olumlu etki yapmış ve şehri bir cazibe merkezi haline getirmiştir. Şüphesiz Mudanya'nın şehirsel gelişimi üzerinde ulaşımın önemli etkisi vardır. Ancak bu etkiyi daha iyi anlamak

için, Mudanya'nın ulaşımın tarihsel süreçte incelenmesi gerekmektedir. Aşağıdaki bölümde Mudanya'nın, denizyolu demiryolu ve karayollarının tarihsel süreçteki gelişimi ayrı ayrı ela alınacaktır.

Denizyolu

Denizyolu ulaşımında uygun coğrafi konuma sahip olan yerler, şehirsel gelişim açısından eskiden beri büyük avantaja sahip olmuştur. Mudanya sahip olduğu coğrafi konumu, derin kıta sahanlığı, tarihi iskelesi ile İstanbul ile Bursa arasındaki ulaşımda önemli bir köprü konumundadır. Aynı zamanda geniş bir hinterlanda sahip olan Mudanya İskelesi tarihten günümüze önemli bir ihracat ve ithalat limanı işlevi görmüştür. Bu işlev şehrin tarihi gelişiminde kilit bir rol oynamıştır. Mudanya'nın bir sahil şehri olması sosyo-ekonomik ve kültürel yapısının şekillenmesinde geçmişten günümüze büyük etkisi olmuştur.

Antik dönemde Mudanya, Bursa'nın 'biricik liman şehri' olarak gösterilir. Roma'nın Akdeniz dünyası ile entegre olması, Marmara kıyılarının dolayısıyla Mudanya'nın da önemini arttırmıştır (Oğuzoğlu, 2013: 29). Bursa'yı İstanbul ve Avrupa'ya bağlayan en kısa denizyolu bağlantısı Mudanya-İstanbul arasındadır. Bu yol ilkçağdan günümüze kadar işlevselliğini sürdürmüştür. Günümüzde artan nüfus ve yoğun nüfus hareketliliğine bağlı olarak bütün ulaşım sistemleri gibi denizyoluna duyulan ihtiyaç da her geçen gün artmaktadır. Mudanya, bu ihtiyacı bölgesel çapta karşılayabilecek coğrafi konuma ve ulaşım potansiyeline sahiptir. Çeşitli medeniyetlere baş şehirlik yapmış İstanbul'un iaşe ihtiyacının özellikle Osmanlılar döneminde büyük oranda Mudanya yoluyla karşılandığını bilmekteyiz. Ayrıca İstanbul ile Anadolu arasındaki ekonomik, askeri ve sosyo-kültürel etkileşimde Mudanya önemli bir role sahip olmuştur. Denizyolu ulaşımının Mudanya'nın şehirsel gelişimini etkileme sürecini geçmişten bugüne incelediğimizde çok büyük bir işleve sahip olduğunu görmek mümkündür.

Osmanlı döneminde Mudanya kayıkları İstanbul'da Eminönü'ne yanaşırlardı. 19.yy da kullanılmaya başlanan vapurlar da Galata ile Eminönü arasında demir atarlardı. Dolayısıyla İstanbul'dan başlayacak deniz yolculuğunun başlangıç yeri olarak Eminönü İskelesi kabul edilmelidir. İstanbul'daki Eminönü iskelesinden Bursa'nın Mudanya İskelesine kadar uzanan denizyolu mesafesi yaklaşık 46 deniz mili (85 km)'dir. Mudanya-Bursa arası karayoluyla yaklaşık 30 km'dir. Bu sayılara göre belirtilen güzergâhta İstanbul-Bursa arasındaki toplam yol mesafesi 115 km'dir. Vapurun kullanılmasından önceki dönemlerde kürekli veya yelkenli deniz vasıtaları ile saatte ortalama 5 deniz mili hızla gidildiğinde 46 deniz mili mesafenin normal hava şartlarında yaklaşık 9 saat civarında sürdüğü tespit edilebilir. Bu süre, kullanılan kayık türü veya geminin büyüklüğü, kapasitesi, taşıdığı yük miktarı,

rüzgârın durumu ve denizin dalgalı olup olmayışı gibi etkenlere bağlı olarak azalabilir veya artabilir (Çiftçi: 2012: 20). Aynı dönemde İstanbul'dan Bursa'ya karayoluyla gidebilmek için boğazı deniz yoluyla geçtikten sonra İzmit körfezi etrafından dolaşarak Yalova üzerinden Bursa'ya ulaşılırdı. Bu yolun uzunluğu yaklaşık 240 km'dir. Denizyolu bu mesafeyi yarı yarıya indirmektedir. Ayrıca ulaşım süresi, taşıma konforu, güvenlik ve ekonomik yönlerden de avantaj sağlamaktadır. Aynı yol at sırtında günde 60 kilometre kat edilerek ve dinlenerek gidildiğinde 4 günde tamamlanmaktaydı. Oysa bu seyahat deniz yolu kullanılarak 9 saat kayıkla, 8 saat de yürüyerek toplam 17 saatte tamamlanabilmekteydi. Aynı mesafe Mudanya-Bursa arası yürüyerek değil de atla gidildiğinde 12 saate inmektedir. Bu güzergâh 19.yy'ın ikinci yarısında ise 5 saatlik vapur ve 2 saatlik tren yolculuğuyla toplam 7 saatte tamamlanabilmektedir (Çiftçi, 2012).

15.yy ortalarından 17.yy sonlarına kadar İstanbul-Mudanya arasındaki yolcu ve hafif yük taşımacılığında yaygın olarak pereme ve kayıklar kullanılmıştır. 18.yy'dan itibaren ise yakın mesafelerdeki yolcu taşımacılığında daha hızlı yol alabilen iki kişilik bir kayık türü olan piyadeler kullanılmaya başlanmıştır (Ertuğ, 2001). 1840 yılından itibaren başlayan çalışmalarla, Mudanya'ya önce dalga kıranlar yapılmış ardından liman geliştirilmiştir. Daha sonraki dönemde ise İstanbul-Bursa arası vapur seferleri düzenlenmeye başlanmıştır. 1844 yılında Sultan Abdülmecid ülke gezisine çıktığı zaman Bursa İskelesi'ne vapurla gelmiştir. 19.yy'ın ikinci yarısından sonra Bursa ile İstanbul arasında buhar gücüyle çalışan yolcu taşımacılığı dışında ticari taşımacılık da yapan vapur seferleri başlamıştır. 1870 yılına gelindiğinde her hafta Cuma ve Salı günleri İstanbul'dan bir vapur sabahleyin kalkıp 4-5 saatte Mudanya'ya gelmekte yolcu ve yükünü boşalttıktan sonra birer gün bekleyip Pazar ve Perşembe günlerinin sabahında ise İstanbul'a geri dönmekteydi. 19.yy sonlarında işletmeye açılan Mudanya-Bursa demiryolunun da etkisiyle deniz ulaşımında giderek artan bir hareketlilik görülmektedir. Şimendifer Kumpanyasına ait olan 2000 tonilatoluk vapurların yanaşmasına müsait iskele yapılmıştır (Çiftçi, 2012).

1890'lı yıllarda İstanbul-Mudanya arasında Fransız Sefareti Maiyet Vapuru, İngiliz Tüccar Vapuru ve Ticaret-i Bahriye vapuru gibi büyük tonajlı vapurlar seyrüsefer yapmaktaydılar (Çiftçi, 2012). Bu tarihlerde özellikle Doğu Avrupalı tüccarların talebiyle Mudanya'daki vapur seyrüseferi artmıştır (Akkuş, 2010). 1910 yılına gelindiğinde askeri nakliyatın hızlandırılması için Mudanya'daki gümrük idaresine ait iskelenin genişletilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Mudanya'daki ticari potansiyel her geçen gün artış gösterdiğinden yetersiz kalan eski iskele mevkiinde derinliği daha fazla olan yeni bir iskele yapılmıştır. Eski iskele ticari eşya ve kömür ihracına tahsis edilip, askeri nakliyat ve yolcu taşımacılığında da yeni iskelenin kullanılması tercih edilmiştir. 20.yy başlarında Mudanya limanında Rus şirketlerine ait vapurlar da görülmeye başlamıştır. İstanbul'da Marmara adıyla kurulan ve Marmara'da

yolcu ve eşya taşımacılığı yapan Rus kumpanyası vapurları Mudanya-Trilye ve Armutlu iskelelerine çalışmaktadır (Çiftçi, 2012: 59). İstanbul ile Bursa arasında sefer yapan gemilerin güvenlikli seyrüseferi için keçi kaya mevkiine bir deniz feneri dikilmiştir. 20.yy boyunca Mudanya iskelesi ağır tonajlı vapurların, gemilerin yanaşabildiği, ticari kapasitesi yüksek bir nakliyat istasyonu haline gelmiştir. Batılı devletlerin Osmanlı ticari hayatındaki belirgin bir etkiye sahip olduğu o dönemde Mudanya İskelesi'nde faaliyet gösteren toplam 660 vapurun yarısından fazlası yabancı şirketlere aittir. Balkan savaşlarının başladığı yıllara gelindiğinde, Seyr-i Sefain İdaresi'nce gerçekleştirilen Mudanya-İstanbul deniz taşımacılığında ciddi sıkıntılar meydana gelmiştir. I. Dünya savaşı yıllarına gelindiğinde deniz taşımacılığında sıkıntılar daha da artmıştır (Çiftçi, 2012: 61).

Mudanya'da 1940'larda İncirdibi, İskele, Arnavutköy, Burgaz, Sırakayalar, Uzunyalı ve Kocakarı gibi plaj ve dinlenme alanlarına gidenleri taşıyan tenteli, çift kürekli sandallar; şehrin denizle bağlantısını canlı tutan ve ulaşımı sağlayan en önemli araçlardı. Günümüzde ise Mudanya içi ulaşımda deniz bağlantısı tamamen kesilmiştir ve taşımacılık minibüslerle yapılmaktadır. Mudanya ve Trilye arasında küçük yolcu taşıma araçlarıyla denizyolu ulaşımının sağlanması, Kumyaka ve Trilye'nin Mudanya ile bütünleşmesini sağlayacağı gibi turizm kapasitesinin de genişlemesini sağlayabilecektir (Ertürk, 2013: 125).

Bugünkü Mudanya İskelesi 1970'li yıllardan beri yolcu ve yük taşımacılığına hizmet vermektedir. İskele uzunluğu 184 m olup, 3.000 m^2 liman alanına sahiptir. Su derinliği (draft) 12 m'dir. Yıllık gemi kabul kapasitesi 180 gemi, yıllık yük elleçleme kapasitesi 200.000 tondur. Depo sahası bulunmamaktadır. Mudanya'da 27.192 m2 antrepo bulunmaktadır. Uzun yıllar boyunca Bursa'nın yolcu ve araç trafiğinin denizyolu ile karşılanması Mudanya İskelesinden sağlanmıştır. 1997 yılına kadar Denizcilik İşletmelerine ait yolcu vapurları ile İstanbul İmralı-Gemlik-Mudanya güzergâhında seferler düzenlenmiş, bu tarihten itibaren İstanbul Deniz Otobüsleri A.Ş. (İDO) tarafından düzenli tarifeli seferlere başlanmıştır. İskele, İDO tarafından işletilen deniz otobüsü ile yapılan Bursa-İstanbul yolcu taşımacılığına Güzelyalı feribot iskelesi açılıncaya kadar hizmet vermiştir. Mevcut durumda sadece yük taşımacılığında kullanılmaktadır. Vapurlar ile yaklaşık 4 saat süren İstanbul–Mudanya seferi, deniz otobüsleri ile 75 dakikaya indirilmiştir. 2007 yılından itibaren Güzelyalı'daki Bursa Feribot İskelesinin açılması ile araç ve yolcu taşımacılığı seferleri buradan devam etmektedir. 2013 yılından itibaren Mudanya iskelesinden hareket eden, Bursa Büyükşehir Belediyesine bağlı BUDO (Bursa Deniz Otobüsleri) işletmesine ait deniz otobüsleri devreye girmiştir. Bu modern ulaşım araçları yaptıkları seferlerle İstanbul-Bursa arasındaki mesafeyi 2 saatin altına indirmiştir.

Günümüzde ise Boğaz köprüleri, Körfez geçişinde Osmangazi köprüsü kullanılarak 154 km'ye inmiş olan İstanbul-Bursa yolu toplam 2 saat 25 dakika gibi eskiye göre çok kısa bir zamanda aşılabilmektedir. Deniz yolu kullanıldığında ise süre Yenikapı iskelesinden Arabalı Feribot ya da Deniz otobüsleriyle Güzelyalı İskelesine, Sirkeci iskelesinden ise Mudanya merkez iskeleye 1 buçuk saat gibi bir sürede varılmaktadır. Buna karayolu bağlantısını da eklediğimizde 2 saatten az bir sürede İstanbul'dan Bursa'ya varmak günümüzde mümkün olmaktadır. Şu anda bölgede en etkin biçimde kullanılan ulaşım türü karayolu ulaşımıdır. Bilindiği gibi karayolu ulaşımı ekonomik, toplumsal ve zaman maliyetleri açısından en maliyetli ulaşım türüdür. Denizyolu ulaşımının maliyetleri ise karayolu ulaşımına göre son derece düşüktür. Bursa'nın Mudanya ile olan yakınlığı, Bursa açısından deniz ulaşımını avantajlı ve etkin bir duruma getirmektedir. Mudanya'da denizyoluna yapılacak büyük ölçekli altyapı yatırımları bir yandan karayolu ulaşımıyla ciddi bir rekabet yaratırken diğer yandan mevcut karayolu altyapısı ile bir birlerini tamamlayıcı etkin bir ulaşım sistemi oluşturulabilecektir. Böyle bir ulaşım sistemi ülke ekonomisine önemli ekonomik faydalar sağlamanın yanı sıra, toplumsal faydalar da sağlayabilecektir (Ertürk, 2013: 125).

Tarihi Demiryolu

Anadolu'nun ilk demiryolu hatlarından birisi olan Mudanya-Bursa Demiryolu 41.780 m uzunluğunda, 105 cm genişliğinde 6 istasyon ve 2 duraktan oluşmuş ve 1892-1948 arasında 56 yıl işlemiştir. Mudanya'da Gar binası ile başlayan hat, Yörükali, Koru (Geçit), Çekirge (Hüdavendigar veya Acemler), Muradiye (Merinos) ve Demirtaş (Bursa) istasyonlarından oluşmakta idi. Bursa-Mudanya demiryolu hattının işletmeye açılmasından sonra Koru ve Çekirge istasyonları arasına Beşevler istasyonu eklenmiştir.

İpek işleriyle uğraşan Fransızların Anadolu'da karaya çıktıkları yer Mudanya'dır (Gürsakal, 2013: 40). Demiryolunu işleten Fransız şirket ham ipek ve yarı mamul ürünleri Fransa'daki Marsilya ve Lyon şehirlerine ulaştırma amacıyla kullanmaktaydı. Bursa'daki temsilciliğini Foti İstilyanidi ile J. A. Gaytanus isimli Rumların yaptığı, Fraissinet Şirketi her on beş günde bir Mudanya'dan Marsilya ve Cenova'ya direkt seferler düzenlemekteydi. Fransa ve İngiltere sürekli büyüyen ipek piyasalarının ihtiyaç duyduğu ham ipeği, Bursa'nın yanı sıra İran'dan da karşılamaktaydı. İran'dan gelen ham ipeğin de esas ihraç kanalı Bursa-Mudanya-Pera yoluydu. Bu yolu kullanan yabancılara ait şirketlerin yanı sıra İstanbul merkezli Ticaret-i Bahriye gemilerinin de Mudanya iskelesine yaptığı seferler mevcuttu (Akkuş, 2008). İran'dan gelen ve Bursa'da üretilen ham ipeğin Mudanya iskelesine ulaştırılmasında ana işlevi Mudanya-Bursa demiryolu hattı görmekteydi. Önce

dar-hat (105 cm) şeklinde yapılan bu demiryolu Avrupa'dan sipariş edilen lokomotiflerin tekerlek mesafesiyle uyum sağlamadığından bir süre atıl kalmıştır. Daha sonra sorun başka bir yabancı firma tarafından raylar arası ise 110 cm toplam genişliği 4 m'ye genişletilerek giderilmiş ve 1892'de işletmeye açılmıştır.

56 yıl aktif olarak işletilen hat, ipek ticaretinin önemini kaybetmesiyle Kurtuluş savaşı sırasında Askeri Demiryolları ve Limanlar İdaresi'ne bağlanmıştır. Demiryolu şirketi, ateşkes sırasında uyguladığı yüksek ücret tarifeleri ve peşin ücret alarak yaptığı Yunan askeri sevkiyatı sayesinde sermayesine yakın bir kar elde etmiştir. Savaş sonrasında yeni hükümet göreve başlayınca şirketle görüşerek hükümete olan borçlarını belirlemiştir. Şirket, hattı iyileştirmek, iskeleyi canlandırmak, hükümete olan borcunu ödeme yükümlülükleri karşısında antlaşma şartlarını yerine getiremeyince hattı satmaya karar vermiş, bunda da başarılı olamayınca hattı terk etmiştir. Şirketin hattı terk etmesinin nedeni hattın gelir getirmemesi değildir. Hat 1930 yılına kadar masraflarını karşılamış, sermayedarlara ortalama % 1,5 oranında kar sağlamıştır (Durak, 2013: 108). Lozan Antlaşmasından sonra zarar ettiğini belirten şirket hattı Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne satmak istemiştir. Bursa-Mudanya Demiryolu 30 Mayıs 1931 tarihli ve 1815 sayılı kanunla satın alınarak millileştirilmiş ve 1 Haziran 1931'den itibaren de TCDD tarafından işletilmeye başlanmıştır (Toydemir 1953, Aydın 2001). 29 Ekim 1936'da dönemin Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya'nın, Bursa-Mudanya dar hattının İç Anadolu geniş hattına bağlanacağını bildirmiştir. Hattın birleşmesi ile Bursa ve çevresinin ürünleri İstanbul'a ve İç Anadolu'ya karayolu ile taşımacılığa göre daha ekonomik olan demiryolları ile taşınabilecektir (Bursa Sesleri 1936). Fakat bu bağlantı gerçekleştirilememiştir. 1943 yılında yapılması planlanan 4021 kilometrelik demiryolu hatları içinde Bursa-Mudanya arasında sınırlı kalan yerel ulaşım ağını çevre illere bağlayacak olan Bozüyük-İnegöl-Bursa-Mudanya hattı (182 kilometre) ile Bursa-Mustafakemalpaşa-Okçugöl hatlarının (95 kilometre) yapımı gerçekleştirilememiştir (Aydın 2001).

1948 yılında ekonomik olmadığı gerekçesiyle atıl duruma düşmüştür. 1953 yılında Mudanya Bursa demiryolu işletmeden kaldırılmış (Resmî Gazete ile ilâm: 15.VII.1953 - Sayı: 8458) ve hattın rayları sökülmüştür. Hattın iptal edilmesi Bursa ile Mudanya arasındaki ulaşım imkânlarını kısıtlamış, ticari nakliyatın aksamasına ve kısmen de olsa sosyokültürel kopuşa da neden olmuştur. Bursa-Mudanya arasında raylı sistem ulaşımı konusu günümüzde yeniden gündeme alınmıştır. Eylül 2002'de hizmete giren raylı sistem (Bursaray) hattının Mudanya'ya kadar uzatılması planlanmıştır. Ancak henüz ciddi bir planlama ve girişim söz konusu değildir.

Karayolu

Mudanya'nın bilinen ilk karayolu Antik Dönemde Romalılar tarafından yapılan Mudanya ile Gemlik arasındaki şose yoldur. Osmanlı döneminde Mudanya-Bursa arasındaki toprak yol çeşitli dönemlerde genişletilmiş ve yenilenmiştir. 17.yy'da Şeyhülislam Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi, Bursa-Mudanya yolunun bazı yerlerine döşeme taş kaldırımları yaptırmış ve bunların mütemadiyen tamiri için vakıflar tahsis etmiştir (Bursa Şer'iye Sicilleri, B119, 60b-61a). Sultan Abdülmecid'in Bursa ziyareti sırasında, şehrin iki limanı olan Gemlik ve Mudanya'ya uzanan 25 ve 30 kilometrelik iki yol düzenlenmiştir. Aynı şekilde Abdülaziz'in 1861 yılındaki Bursa ziyareti için yapılan yol hazırlıkları sürecinde de Bursa-Mudanya yolu genişletilmiştir. 19. yy'ın ortalarından itibaren Bursa'nın ilçeleri ile arasındaki karayolu taşımacılığı arasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Mudanya ve Gemlik iskelelerinden Bursa'ya kadar şose tabiriyle anılan yeni yollar yapılmaya başlanmış ve bu yollar üzerinde taşımacılık yapmak isteyen şirketler kurmuştur (Çiftçi, 2012).

Mudanya, çevre il ve ilçelere ulaşılabilirlik bakımından son derece elverişli bir coğrafi konuma sahip bir geçit özelliği taşımaktadır. Mudanya sahilden giden 10 km'lik bir yol ile Trilye'ye bağlıdır. Dar ve virajlı olan bu yol, ilerde Bursa-Karacabey asfaltına çıkmaktadır. Bursa yolu Mudanya'ya girmeden önce bir kol ile Güzelyalı'ya ayrılmakta ve Gemlik'e kadar gidilebilmektedir. Gemlik'ten ulaşım Bursa üzerinden olabileceği gibi, Kurşunlu köyü içinden geçen sahil yolu ile de yapılabilmektedir (Ceylan, 2003).

Turizm İşlevi

Mudanya, arkeolojik yerleşimleri, tarihi evleri, eski mimari yapıları, uzun sahil şeridi ve kırsal çekicilikleriyle yüksek turizm potansiyeline sahip bir şehirdir. Sahip olduğu temiz hava ve ılıman Akdeniz iklimi özellikleriyle mayıs ayından itibaren yerli turistlerin şehre akın etmesine yol açmaktadır. Bursa'da oturanların günübirlik ziyaretlerinde Mudanya'daki balık lokantalarının çekiciliği önemli rol oynamaktadır. Yaz sezonunun başlamasıyla şehir nüfusu kalabalıklaşmaktadır.

Mudanya'nın turizm açısından en önemli çekici yönlerinden birisi gerek kültürel turizm gerekse kış turizmi için önemli bir çekim merkezi olan Bursa'ya bağlantı noktası durumunda olmasıdır. İDO ve BUDO seferleriyle İstanbul-Bursa arasındaki mesafeyi 2 saatin altına indirmiştir. Ulaşım imkânlarının gelişmesiyle son yıllarda Mudanya turizmi büyük ivme kazanmıştır.

Büyük şehirler çevresindeki kırsal alanlar, insanların şehirden kaçma arzularının artması ve bu arada gelir düzeylerinin yükselmesi, özel oto sahipliğinin artması gibi

etkenlerin de rolüyle şehirlerin istilasına uğramaktadır. Doğal bir eğlendinlen (rekreasyon) alanı görünümü arz eden Mudanya, şehirsel alanların sıkışmışlığından uzaklaşıp dinlenmek isteyen insanların yaz ayları boyunca uğradığı bir çekim merkezi haline gelmiştir. Tarihi demiryolunun işlediği dönemlerde başlayan sayfiye yeri olma özelliği, 1982 yılında yapılan çift şeritli karayoluyla günümüzde daha da güçlenmiştir. Bu dönemde Mudanya'da Çadır ve Kamp alanlarının yerini yazlık evlerden oluşan mahalleler almıştır. Bu mahalleler güney yönündeki yüksek araziye doğru yayılmaya devam etmektedir.

Türkiye'de 80'li yıllardan sonra hızla gelişen turizm sektörünün etkisi Mudanya'da da görülmektedir. Son yıllarda ilçede konaklama imkânları artarak gelişmektedir. 1989 yılında 163 yıllık tarihi Mudanya Gar Binası aslına uygun olarak restore edilerek turistik belgeli otel olarak işletmeye açılmıştır. 2022 yılı itibariyle ilçede Kültür Bakanlığı Turizm Belgeli biri 4 biri 3 yıldızlı 4 adet otelde 150 oda ve 300 yatak bulunmaktadır. Belediye Belgeli 22 adet otelde de yaklaşık 500 yatak bulunmaktadır (Bursa İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü).

Eğerce'den Altıntaş'a kadar uzanan 30 km'lik kıyı şeridi turizm amaçlı kullanılmaktadır. Bu kıyılar denizden, kumsaldan ve güneşten yararlanma bakımından önemli kaynaklar olduğundan turizm faaliyetlerinin yoğunlaşma noktaları olmaktadır. Sayısı yıldan yıla artan yazlık turizm kampları kurulmaktadır. Güzelyalı mahallesinin doğusunda Tilkikaya denilen alanda Türk Kızılay Derneği'nin öğrencilere her yıl hizmet veren tatil kampı, Kumyaka yöresinde İl Özel İdaresine bağlı dinlenme tesisleri ve çeşitli çadır kampları bulunmaktadır. Mudanya çevresinde bulunan ve toplam uzunluğu 15 km geçen plaj ve kumsallar batıdan doğuya doğru şöyledir: Eğerce 6.500, Eşkel 3.500, Uzunyalı 950, Arnavutköy 500, Güzelyalı 2.500, Altıntaş 1.250 m uzunluğundadır.

Mudanya'daki deniz, kum, güneş ve orman gibi doğal zenginliklerin yanı sıra arkeolojik ve tarihi dokunun önemli unsurlarından olan Mudanya evleri, Bitinyalılara ait olan Myrleia antik şehri, Taş Mektep, Tirilye (Zeytinbağı), Kumyaka Kilisesi, Mudanya Mütareke Evi Müzesi, Girit Mahallesi gibi değişik kültürlerin oluşturduğu tarihi dokunun korunarak turizme kazandırılması ilçenin tarihi ve turistik potansiyelinin değerlendirilmesine katkı sunacak ve turizm sektörünü daha da canlandıracaktır.

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Bursa Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 1987 yılında Mudanya'nın, şehirsel sit alanını tespit etmiş ve 1992 yılında da Koruma Amaçlı İmar Planını onaylayarak, Mudanya şehir içinde 32 adet anıtsal yapı ve 239 adet sivil mimarlık örneği yapıyı tescil etmiştir. Ayrıca yine aynı yıl içerisinde, Arkeolojik sit alanları da belirlenmiştir. Eşine az rastlanır sivil mimarlık örnekleri yanı sıra; doğal anıtlar arasında; çınar ve selvi ağaçları, Dini ve Kültürel Yapılar; Tekke-i Cedid, Tekke-i Atik Camileri, Yeni Cami, Sinan Bey Cami, Eski

Cami, Hasan Bey Cami, Ömer Bey Cami, Hasan Fehmi Bey Çeşmesi, Şeyh Mehmet Mezarı, Mütareke Müze Evi, Mudanya Belediyesi Uğur Mumcu Kültür Merkezi, Yel değirmeni kalıntısı, İsmet İnönü Heykeli, Şehitler Anıtı, Kaymakamlık ve Jandarma Tarihi Binaları, Sivil Mimari Yapılar arasında ise; Montania Otel (eski Gümrük Binası) ve pek çok konut bulunmaktadır (Mudanya Kaymakamlığı, 2015).

Son 40 yılda Türkiye'de turizm sektörünün hızla gelişmesinin bir yansıması olarak şehrin özellikle doğu kıyısına doğru özel yazlık yerleşmelerin (İkincil Konutlar) hızla yayılmasıyla yaz aylarında şehir nüfusundaki periyodik artışlar görülmektedir. 75 bin kadar (2020) olan şehir nüfusu yaz aylarında 200 binin üzerine çıkmaktadır. Turizm sektörünün giderek hızlanan gelişmesi ve hızlı nüfus artışı bu yoğunluğu daha da üst seviyelere çıkaracaktır.

Turistik altyapı ihtiyacının ortaya koyduğu yeni yapılaşma olgusu şehrin sosyokültürel yapısını da değiştirmektedir. Mudanya Belediyesi hazırlamış olduğu 2016-2023 yıllarını kapsayan Turizm Master Planı ile turizm işletme belgeli konaklama tesisi sayısını 3 katına, yeme içme tesisi sayısını da 5 katına çıkarmayı planlamıştır.

Ticari İşlevleri

Bursa'nın ithalat ve ihracatında önemli bir rol üstlenen Mudanya geçmişten günümüze işlevsel olan iskelesiyle Bursa-İstanbul arasında önemli bir ticari köprü durumundadır. Osmanlı döneminde Mudanya iskelesinden İstanbul'a sevk edilen ürünleri depolamak üzere birkaç han ve çok sayıda ambar bulunmaktaydı. Bu hanlardan iki tanesi Cebe Ali Hanı ve Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Hanı'dır. Cebe Ali Bey Hanı için kervansaray tabiri de kullanılmıştır. Zamanla çıkan yangınlarla yok olan bu hanlar Mudanya'da ticaretin hacminin büyüklüğünü göstermektedir. Bu hanlar Avrupa'nın önemli şehirlerine ihraç edilmek üzere ham ipeğin depolandığı ambarlar işlevi de görmekteydi.

Bursa'nın İstanbul'a ve dünyaya açılan kapısı konumundaki Mudanya iskelesine 19. yüzyılın sonlarında demiryolu taşımacılığının da eklenmesiyle daha da güçlenmiştir. Bursa-Mudanya demiryolunun Avrupa Devletleri açısından en önemli işlevi, öncelikli olarak Bursa ve çevresinde üretilen, ham ipek ve (koza, ipekböceği tohumu gibi) yan ürünlerinin Mudanya Limanı'ndan Fransa'nın hatta Avrupa ipek piyasasının merkezi olan Lyon ve Marsilya limanlarına akıtılmasını sağlamak olmuştur. Aynı zamanda krom ve boksit madeninin ve diğer ihraç ürünlerinin taşınması amacına yönelik olarak inşa edilen Bursa-Mudanya demiryolunun, inşa edilmesi planlanan Balıkesir-Bandırma, Bandırma-Karacabey ve Karacabey Bursa demiryolu hatlarına bağlanması düşünülmüşse de bu gerçekleştirilememiştir (Dörtok Abacı, 2005: 123).

Bursa gibi geniş bir hinterlanda sahip bir ihracat limanı niteliği taşıyan Mudanya, sahip olduğu bu avantajı nedeniyle özellikle 1962'de kurulmuş olan Bursa Organize Sanayi Bölgesine deniz yoluyla Avrupa ve İstanbul'dan gelen hammadde ve ürünlerin taşınmasında Bursa'nın en önemli limanı konumunu devam ettirmektedir.

Günümüzde şehirde ticari iş hacminde ithalat ve ihracat faaliyetleri yoğunluktadır. İthalat kalemlerini hem deniz ve hem de karayoluyla gelen sanayi mamul ve yarı mamuller oluştururken; ihracatta ise Bursa Organize Sanayi Bölgesi'nde faaliyet gösteren sanayi kuruluşlarının yanı sıra Mudanya'da faaliyet gösteren kablo fabrikalarının ürettiği mamuller, gemilerle yapılan maden cevheri ihracatı ve yerel tarımsal ürünler önemli kalemlerdir.

Siyah incir, zeytin ve zeytinyağı Mudanya'nın tarımsal ürünlerinin başında gelmektedir. Sofralık olarak üretilen zeytin yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda rağbet görmekte, yapılan ihracatla ilçe ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra siyah incir önemli ihraç ürünlerindendir. Saf zeytinyağı üretimi ve pazarlaması da Mudanya'da önemli ticari faaliyetlerdendir.

Mudanya'da Ömerbey Mahallesinde modern anlayışla inşa edilen ve 2008 yılında hizmete açılan Kapalı Pazar alanı günümüzde önemli bir ticari işlev görmektedir. 250 Tezgâh yeri kapasiteli, 4200 m2 kapalı alanı olan pazar yerinde ayrıca kafeterya, spor alanları, çocuk oyun alanları, tuvaletler, zabıta noktası, basketbol ve futbol sahaları da yer almaktadır. Belediye'nin kontrol ettiği Pazar yeri cuma günleri meyve-sebze ağırlıklı pazar ürünlerinin yanında köylerden getirilen tarla ürünlerinin de satış alanıdır. Pazar günleri ise bu kapalı alan tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin satış alanına dönüştürülmektedir.

Tarımsal İşlevleri

Bir liman şehri olan Mudanya aynı zamanda zeytinliklerle çevrilidir (Şekil 4). Dolaysıyla hem Mudanya'nın merkezi hem de bağlı mahallelerin hemen tamamında tarımsal etkinlikler eskiden beri sürdürülmektedir. Bu nedenle Mudanya aynı zamanda bir tarım şehridir. Antik dönemden bugüne önemli bir tarımsal saha olan Mudanya'da tarımsal faaliyetler dönemsel ekonomik değişimlere bağlı olarak farklılaşsa da önemini korumaktadır. Göç almaya devam eden Mudanya'da yerleşime açılacak arazi ihtiyacı giderek artmasına rağmen şehir sınırı zeytinlik alanlara dayanmıştır. Zeytinlik alanları yasalarla koruma altına alınmış olduğundan imar kapsamına alınması mümkün değildir. Bu durum Mudanya şehirsel alanının gelişimini sınırlayan en önemli faktördür.

Mudanya ve köylerinde 15.yüzyılda bağcılık yaygındı. Bizans döneminde Trigleia'da (Trilye) yetiştirilen üzümlerden kaliteli şarap üretildiği 25 Mart – 22 Mayıs

1332 tarihli Ceneviz belgelerinde belirtilmektedir. Osmanlı döneminde yeni kurulan köylerde, arıcılık, değirmencilik yanında zeytincilik ve kuru bakliyatçılık ön plandaydı. Çok lezzetli fasulye, nohut ve mercimek yetiştiriliyordu. Yörede üretim fazlası mallar Cenevizlilerin gemileriyle Bizans başşehrine götürülüyordu (Yalman, 2013: 45). Sanayi Devrimi'nden sonra Avrupa'dan gelen koza talebi Mudanya ve yöresinin önemini arttırdı. Özellikle Fransa ve İngiltere piyasaları yüksek fiyatla koza ithal ediyordu. Mudanya yöresindeki arazi sahipleri başka ürün yetiştirmek yerine dutluk haline getirdiler (Oğuzoğlu, 2013: 32).

İlçe arazilerinin % 53'ü tarım alanları, % 31'i makilik ve orman, % 3'ü mera, % 13'ü de diğer arazilerdir. İlçe nüfusunun % 20'sini oluşturan kırsal nüfusun geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Mudanya'da yaklaşık 4 bin aile tarım ile uğraşmaktadır. Mudanya'nın tarımsal ürünlerinin başında zeytin, siyah incir, üzüm, şeftali ve ceviz gelmektedir. Zeytincilik, halkın en önemli gelir kaynaklarından birisidir. 180 bin dekar olan tarım alanlarının % 72'si meyveliklerden oluşmaktadır. Meyveliklerin % 86'sı zeytinliktir. Yılda 25-30 bin ton arasında zeytin üretilmektedir. Son yıllarda incir ve ceviz bahçelerinin alanı genişlemiş, üzüm bağları ise yarı yarıya azalmıştır. Yılda 4 bin ton civarında siyah incir ve 300-400 ton ceviz üretilmektedir. Ayrıca yaklaşık 450 hektar alandan 5-6 bin ton şeftali üretilmektedir. Diğer meyvelerden az miktarda armut, elma, kiraz ve ayva ile erik yetiştirilir. Tarım alanlarının % 29'u tarlalardan oluşmaktadır. Tarlaların yaklaşık % 10'u nadasa bırakılmakta, yaklaşık % 10'u da kullanılmamaktadır. Tarlaların % 44'üne tahıllar, % 40'ına yem bitkileri, % 14'üne yağ bitkileri ve % 1'ine de baklagiller ekilmektedir. Tahıl alanlarının % 78'ine buğday, % 21'ine arpa geri kalanına da mısır ve yulaf ekilmektedir. Yem bitkilerinden de en çok yulaf, mısır ve fiğ ekilmektedir. Tarlaların % 14'üne ayçiçeği ekilmektedir. Ayrıca çok az miktarlarda fasulye ve patates de üretilmektedir. Sebze bahçelerinin oranı ise % 2'dir. Mudanya'da sebze bahçelerinin % 27'si enginar, % 27'si karpuz ve kavun % 16'sı kuru soğan % 14'ü domates, % 6'sı da biber kaplamaktadır. Tarım alanlarının son 15 yıl içindeki değişimine bakılırsa tarla ve sebze bahçeleri daralmakta meyveliklerin alanı da genişlemektedir. Mudanya'da hayvancılık da yapılmaktadır. 6 bin kadar sığır, 1 bin kadarı keçi olmak üzere 14 binden fazla davar varlığı vardır. Mudanya'da kümes hayvancılığı da gelişmiştir. 1 milyon kadarı yumurta tavuğu, 100 bini aşkın da et tavuğu olmak üzere yıllık 1 milyon 200 binden fazla tavuk üretilmektedir. Ayrıca kıyı kesiminde balıkçılık yapılmaktadır.

Endüstriyel İşlevleri

Bir zeytincilik sahası olan Mudanya'da çok eskiden beri zeytinyağı fabrikaları

vardı. Yine önemli bir bağcılık alanı olmasından dolayı özellikle gayrimüslimler şarap üretimi yapmakta hatta ihraç etmekte idiler. Nitekim 18. yüzyıl sonlarında İstanbul'da bulunan Hollanda ve Avusturya elçileri burada üretilen şaraplardan satın almışlardı (BOA: HAT. Hatt-ı Hümayun, Dosya No: 185, Gömlek No: 8602). Fakat Mudanya'da ilk sanayi hamleleri 1950'lerden sonra başlamıştır. 1953 yılında Tekel Yaprak ve Tütün İşletmeleri Mudanya'da hizmete girmiş, hemen ardından 1954 yılında Mudanya halkı için önemli bir plaj, kamp ve mesire yeri olan İncirdibi'nde Jüt Fabrikasının temeli atılmıştır (İnan, 2004). Ancak bu fabrika hayata geçmemiş bunun yerinde günümüzde de Mudanya'nın en büyük sanayi kuruluşu olan Siemens Fabrikası hizmete açılmıştır. Türkiye'nin yüksek enerji, otomotiv ve telekomünikasyon kablosu talebini karşılamada önemli bir rol oynayan Türk Siemens kablo fabrikası 1964 yılında 180.000 m^2 alana kurulmuştur. Bu fabrika 1999 yılı itibariyle Pirelli firması tarafından satın alınmış ve daha sonrasında Prysmian firmasına devredilmiştir. Günümüzde de Mudanya'nın büyük sanayi kuruluşları olarak Yazaki ve Prysmian firmalarına ait kablo fabrikaları ve yan sanayileri faaliyet göstermektedir. Firmanın Mudanya'daki fabrikasında 2022 yılı itibariyle 453 personel çalışmakta ve ayda ortalama 4.500 ton kablo üretilmekte ve 40'dan fazla ülkeye ihracat yapmaktadır. Prysmian'ın dünya çapında 17 Ar-Ge merkezinden biri de Mudanya'da bulunan fabrikasında yer almaktadır.

Bu büyük fabrikalardan başka, 1991 yılında kurulan Küçük Sanayi Sitesi'nde 42 işyeri, oto tamir ve bakım servisleri başta olmak üzere çeşitli iş kollarında faaliyet gösteren kuruluşlar bulunmaktadır. Ayrıca ilçede büyüklü küçüklü zeytin işleme tesisleri, zeytinyağı üretimi yapan küçük işletmelerin yer aldığı Zeytinciler Hali'nde ise 50 adet dükkân bulunmaktadır. Ayrıca kerestecilik yapan küçük ölçekli işletmeler mevcuttur.

Mudanya'da yer alan zeytin işleme tesislerinin en büyüğü Marmarabirlik'tir. Marmarabirlik, 1951'de 47 zeytin üreticisinin bir araya gelmesiyle "150 sayılı Mudanya Koza Zeytin Tarım Satış Kooperatifi" adıyla kurulmuş, 1952 yılında isminden "Koza" ibaresi çıkarılmış, değişikliğine giderek 150 sayılı Mudanya Zeytin Tarım satış Kooperatifi adını almıştır. 1954'de Gemlik ve Erdek kooperatifleriyle birlikte zeytin kooperatifleri birliği "MARMARABİRLİK" kurulmuştur. 7.129 kişi ortağı bulunan Kooperatifin büro ve depo işyerlerinde 30 personel ile faaliyet sürdürmekte ve Mudanya merkezde 13.000 tonluk depo kapasitesine sahip, 6 tane deposu ve depolardaki 1135 adet havuz ile ürün olgunlaştırma ve stoklamasını yapmaktadır. Mudanya ilçe sınırlarında 2.350.000 zeytin ağacından yıllık 40.000 ton üretim gerçekleşmektedir (Marmarabirlik.com, 2016).

İdari İşlevleri

Bir yerleşmenin merkezi yer özelliği kazanmasında, hiç şüphesiz idari işlevlerinin önemli bir yeri vardır. Günümüzde ilçe merkezi dendiği zaman idari bakımdan kendine bağlı olan birçok kırsal yerleşmenin idari merkezi akla gelmektedir. Diğer işlevlerin etki alanları ilçe sınırlarını çeşitli durumlar dâhilinde aşarken, idari işlevin etki alanı ilçe sınırlarını aşmamakta ve ilçe merkezinde yer alan çeşitli kuruluşlar ve devlet daireleri idari işlevin uygulayıcısı olarak yerleşmenin genel manzarasının değişmesinde önemli bir yere sahip olmaktadırlar.

Bizans döneminde Anadolu Thema adı verilen eyaletlere bölünmüştü. M.S. 395'te Mudanya Opsikion eyaletine bağlıydı (Oğuzoğlu, 2013: 29). Mudanya Osmanlı yönetim düzeninde 1500'lü yılların sonuna kadar Kite (Ürünlü) kazasına bağlıydı. Aynı tarihlerde Tirilye ve Kurşunlu da Kite'ye bağlıydı. 16.yy'da Güney Marmara İskelelerindeki kuralsız mal akışı, evlerinden kaçan kölelerin fazlalığı ve yol güvenliğini sarsan olayların artması bölgenin güvenliğine yeni bir düzenleme getirdi. Mudanya ve bağları, Mihalıç (Karacabey) İskelesi, Tirilye (Zeytinbağı) ve bağlıları, Filedar (Gündoğdu) köyünü kapsayan kıyı sahasında Yeniçeri Ocağına mensup askerler (Yoldaşlar) 'yasakçılık hizmetinde' bulunmaya başladılar. Bu sorun Kite'ye uzakta bulunan Mudanya'nın 17. yüzyılda da kazaya dönüşmesinin sebebi olmalıdır (Oğuzoğlu, 2013: 30). 1850'lerden sonra Mudanya klasik Osmanlı kaza (kadılık) düzeninden çıkarak başında kaymakamın olduğu yeni bir kaza yönetim birimi oldu. 1871'de belediye teşkilatı kuruldu.

Cumhuriyetin başlarında Mudanya Kazası; Akköy, Altuntaş, Orhaniye, Işıklı (Firekli), Bacala (Yaylacık), Balabancık, Burgaz (Güzelyalı), Çepni, Çekrice, Dede, Dere, Siği (Kumyaka), Kaymakoba, Kızıl (İpekyayla), Göynüklü, Mürsel, Mirzaoba, Misebolu (Aydınpınar), Yenicemüslim (Küçükyenice), Yürükali isimli 20 köyden oluşan Mudanya Nahiyesi ile Eşgel (Esence), Tirilye (Zeytibağı), Mahmudiye (Söğütpınar), Veledler (Çınarlı), Yalıçiftlik, Yaman isimli 6 köyden meydana gelen Tirilye Nahiyesinden oluşuyordu. 29 Haziran 1934 tarihinde düzenlenen ve 9 Ağustos 1934 tarihinde 2773 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan kararname ile Bursa Vilayeti'nin Merkez Kazası'ndan Evciler, Hançerli, Mübarek (Kutlu), Yörük Yenicesi, Rungüş (Çayönü), Emirler Yenicesi, Eyerce (Eğerci), Çamlık, Ayazma (Mesudiye) köylerinin Mudanya'nın Tirilye Nahiyesi'ne ve Hasköy, Bademli, Çağrışan köylerinin de Mudanya Merkez Nahiyesi'ne bağlanmış ve bağlı köy sayısı 38'e yükselmiştir.

14 Nisan 1943 tarihinde Mudanya'nın Mürseller Köyü hududu dâhilindeki Vezirçiftliği'nde «Ülkü» adıyla yeniden bir köy kurulmuştur (Resmi Gazete, Sayı 5390, Tarih 27 Nisan 1943). 17 Haziran 1954 gününden itibaren kısmen Mürsel ve kısmen de Ülkü köylerine bağlı Vezirçiftliği tamamen Ülkü Köyüne bağlanmışlardır. (Resmi Gazete, Sahife 10048, 16 Ağustos 1954). Bursa İli Mudanya İlçesi

Tirilye Bucağı'nın Hançerli Köyü'ne bağlı Mübarek Mahallesi (Kutlu) adıyla bağımsız köy haline getirilmiş, (Resmi Gazete, Sayı 6543, Tarih 27 Şubat 1947) fakat bu köy 1965'ten sonra tekrar Hançerli köyüne mahalle olarak bağlanmıştır. Bugün de aynı köyün mahallesidir.

Güzelyalı köyü 4 Mayıs 1962 tarih ve 1044 sayılı kararla Mudanya belediyesine mahalle olarak eklenmiş, 30 yıl Mudanya'ya bağlı mahalle kaldıktan sonra, Mudanya'dan ayrılarak "GÜZELYALI" ismiyle belediye kurulması 13 Ağustos 1992 tarih ve 92/40614 sayılı kararla uygun görülmüştür. (Resmi Gazete 21 Ağustos 1992, sayı: 21322). Bu belediye 22 Mart 2008 tarihinde kabul edilen 5747 No.lu Kanun ile tekrar Mudanya'ya bağlanmıştır.

Tirilye Bucağı Merkezi'nde Belediye kurulması 1 Şubat 1945 tarihinde uygun görülmüş ve 7 Şubat 1945 tarih ve 5925 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Zeytinbağı Beldesinin isminin "Tirilye" olarak değiştirilmesi uygun görülmüştür ve 25 Ocak 2012 tarih, 28184 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır. Tirilye belediyesi 12 Kasım 2012 tarihinde kabul edilen 6360 No.lu Kanun ile mahalleye dönüştürülmüştür. Yine bu kanun ile tüm köyler Mudanya belediyesinin mahallesi olmuştur.

Sosyal ve Kültürel İşlevler

Sosyal tesisler yalnızca yerleşme (şehir) merkezindeki nüfusa hizmet için değil, köyler ve yakın çevreye de hizmet götürmek zorundadırlar. Bu nedenle, yerleşmelere şehirsel bir merkez kimliği kazandırmada sosyal fonksiyonların da etkisi büyüktür. Bilindiği gibi şehir, doktorları, eczaneleri, dispanserleri ve hastaneleriyle çevresinde belli bir bölgenin sıhhi merkezidir. Mudanya'nın sosyal tesisleri olarak niteleyebileceğimiz sağlık kuruluşları dar bir sahaya hizmet verebilmektedirler. Sağlık tesisi olarak Mudanya'da Göynüklü mahallesinde 100 yataklı Devlet Hastanesi, merkezde Halitpaşa, mahallesinde Mütareke, Ömerbey mahallesinde Şükrüçavuş ile Güzelyalı, Bademli ve Zeytinbağı'nda olmak üzere 5 tane ASM yer almaktadır. Ömerbey Mah. Sağlıklı Hayat Merkezi; Çayönü, Mesudiye, Çekrice, Kaymakoba, Söğütpınar, Dereköy, Esence ve Hasköy'de Sağlık Evi bulunmaktadır. Mudanya ve Güzelyalı'da 3 tane özel ağız ve diş sağlığı polikliniği ile çok sayıda diş muayenehanesi yer almaktadır.

Kültürel işlev bir yerleşmenin kültür faaliyetlerinin birikimidir. Kültür işlevleri çok çeşitlidir; eğitim kurumları, dini müesseseler, yerel gazeteler, kültür ve sanat etkinlikleri gibi. Fakat Mudanya'da kültür işlevi olarak niteleyebileceğimiz kurumlar fazla değildir. Bunların başında eğitim kurumları gelir.

Mudanya ilçe sınırları içinde çok sayıda okul vardır. Fakat bunların büyük çoğunluğu özel okullardır ve hemen tamamına yakını Osmangazi ve Nilüfer ilçeleri

sınırındaki Bademli ve Çağrışan'da yer almaktadır. Dolaysıyla Mudanya'dan ziyade Bursa merkez ilçelerde ikamet edenlerin yararlandığı kurumlardır. 2022 yıl itibariyle Bademli ve Çağrışan'da 6 tane özel Anaokulu, 11 tane özel ilkokul, 13 tane özel Ortaokul ve 19 tane özel Anadolu ve Fen lisesi yer almaktadır. Ülkü, Mürsel ve Hasköy ile birlikte bu beş mahallenin oluşturduğu bölge adeta eğitim yerleşkesi niteliğindedir. Bu bölgede devlete ait 3 tane ilkokul, 4 tane ortaokul ve 4 tane liseden başka Rehberlik ve Araştırma Merkezi ile Milli Eğitim Müdürlüğü de yer almaktadır. Bursa Eğitim ve Kültür Vakfı tarafından inşaatına 2019 yılında başlanan ve 11 Mart 2022 tarihinde kurulan Mudanya Üniversitesi'nin yerleşkesi de Çağrışan'da yer almaktadır. Böylece Mudanya ilçe sınırları içinde bir bölge eğitim işlevleriyle Bursa genelinde özel bir konum elde etmiştir.

Mudanya'ya bağlı Akköy ve Çepni'de sadece ilkokul, Çayönü, Dereköy, Esence, Göynüklü, Hasköy ve Ülkü ile Tirilye'de ilk ve ortaokullar yer almaktadır. Güzelyalı ve Mudanya merkezde 5 tane ilkokul ve 5 tane ortaokul ile 5 tane de liseden başka iki tane özel bir tane de devlet anaokulu bulunmaktadır. 2007-2008 eğitim-öğretime yılında faaliyete başlamış olan Bursa Uludağ Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi de Mudanya'da yer almaktadır. Ayrıca Mudanya'da 4 tane Özel Öğretim Kursu, 2 tane Kişisel Gelişim Kursu, 3 tane Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi ile 5 tane Sürücü Kursu bulunmaktadır. Bu özel kurslardan başka Güzelyalı'da yer alan Mudanya Halk Eğitimi Merkezi'nde de çeşitli kurslar düzenlenmektedir.

Mudanya'da bir diğer kültür tesisi de camilerdir. Mudanya merkezde 11, Güzelyalı'da da 8 tane cami bulunmaktadır. Bunlardan Tekke-i Atik Cami (1453), Eski Cami (1594), Hasanbey Cami (1652) ve Tekke-i Cedit Cami (1677) tarihi yapılardır. Ayrıca Tirilye Fatih Cami (1560)'de tarihi camilerdendir. Esence, Eğerce, Mesudiye ve Göynüklü gibi turizm sezonunda kabarıklaşan köylerde 2-3 tane diğer tüm köylerde de birer tane cami bulunmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak Mudanya yaklaşık 2700 yıl önce kurulmuş ve o günden bu güne kadar sürekli liman şehri olma özelliğini korumuştur. Yaşanan dönemin şartlarına bağlı olarak öneminde artma ve azalmalar olsa da bu özelliği hiçbir devirde ortadan kalkmamıştır. Liman şehirlerinin gelişmesi, büyümesi ardülkesinin (hinterland) gelişmesi ve önemini artırmasına bağlıdır. Mudanya'nın ardülkesinde sadece Bursa olduğu için Mudanya'nın gelişim aşamaları Bursa ile bağlantılı bir seyir izlemiştir. Osmanlının son dönemlerinden itibaren 5 bin civarında nüfusa erişen Mudanya adeta 50 yıl yerinde saymış ve 1950'lere kadar çok az gelişmiştir. 1960'lardaki sanayi yatırımları ile gelişmeye başlamış fakat yavaş seyreden bu gelişme döneminde 20

yılda ancak 10 binli rakamlara ulaşabilmiştir. 1980 sonrasında hem Bursa'daki hızlı gelişme ile artan nüfus ve iş hacmi Mudanya limanının dolaysıyla şehrinin gelişimini artırmıştır. Fakat Mudanya'yı bugünkü seviyesine yükselten asıl güç turizm olmuştur. Nitekim 1980 sonrasında yazlık evlerin yapımının artması günübirlik eğlendinlen etkinliklerini ve özellikle de mevsimlik etkinlikleri artırmış ve bu canlanma Mudanya nüfusunu 1980 nüfusunu dört katına çıkarmıştır. Mudanya'dan daha fazla gelişme Güzelyalı'da olmuş ve Güzelyalı 1990 nüfusunun yedi katı nüfus barındırmaya başlamış, Mudanya ile birleşerek bugün bu ikiz şehir olarak 75 binden fazla nüfus barındıran bir turizm diyarı halini almıştır. Günümüzde Mudanya sahillerinde yapılaşacak alan kalmamıştır. Bundan sonra Mudanya'ya yapılacak her yeni yapı, tarım alanlarını ya da doğal güzellikleri tahrip edecek ve turizme de şehirleşmeye de büyük zarar verecektir.

Kaynakça

AĞYOL R. (2002): *Mudanya şehri*. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi 79 s

AKKUŞ, M. (2008): "19. Yüzyılda Bursa'daki İpek Ticaretini Geliştirmeye Yönelik Bir Kurum: Vapur Kumpanyası ve Nizamnamesi", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Ankara

AKKUŞ, T. (2010): *Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa Kent Tarihinde Gayrimüslimler*, Libra Yayıncılık, İstanbul

ALBAYRAK S. (2018): *Mudanya'da kentleşme süreci ve kentsel gelişimi etkileyen faktörler*. Ege Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi116 s

AYDIN, E. (2019): *Mudanya ve Köylerindeki Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri*, Bursa Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, BURSA.

BEKKERUS, I. (1840): *Contantinus Porphyrogenitus De Thematibus et De Administrando İmperio*, Bonnae: İmpensis ed. Weberi.

BELKE, K. (2007): "Die vier Briefe des Patriarchen Athanasios I. an den Metropoliten von Apameia und die Eroberung Bithyniens durch die Osmanen am Anfang des 14. Jahrhunderts", *Byzantine Mediterranea*, Festschrift für Johannes Koder zum 65. Geburtstag, Ed. Klaus Belke - Ewald Kislinger - Andreas Külzer-Maria A. Stassinopoulou, Köln-Weimar: Böhlau Verlag.

BİBERCİ, K. (1981): Mudanya, *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, Cilt V, İstanbul.

BOSCH, C. E. (1946), "Bitinya Tetkikleri", çev. Sabahat Atlan, *Belleten*, Cilt X, Sayı 37, s. 42.

BROUGHTON, T. R. S. (1934), "Roman Landholding in Asia Minor", *Transactions and Proceedings of the American Philological Association,* vol. 65.

BROUGHTON, T. R. S. (1959), "Roman Asia Minor", *An Economic Survey of Ancient Rome 4*., Ed. Tenney Frank, Baltimore: Paterson, N.J.: Pageant Books.

CEYLAN, G. (2003): *Marmara'nın İncisi Mudanya & Saklıkent Zeytinbağı*, Mudanya

Belediyesi Kültür Yayını No 1, Ceylanlar Matbaacılık, İzmir

CORSTEN, T. (1987), *Die Inschriften von Apameia (Bithynien) und Pylai* (Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien; Bd. 32) Bonn: Rudolf Habelt Verlag GMBH.

ÇAĞLARIM, N. (1994): *Mudanya'da Geleneksel Konut Mimarisinin Gelişimi ve Günün Şartlarına Uyarlanması Üzerine Bir İnceleme*, Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

ÇİFTÇİ, C. (2012): *Osmanlı Döneminde Mudanya İskelesi ve Gümrüğü*, Bursa Araştırmaları Merkezi, Bursa.

DELATTE, A. (1947), *Les Portulans Grecs*, Paris:I'Université de Liége – Bibliothéque de la Facultéde Philosophie et Lettres.

DEMİRYÜREK, H. (2016): "II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Bursa'nın Demografik Yapısı", *VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi* Yıl. 1, No. 1. ss.190-240.

DOĞANCI, K. (2007): *Antik Dönemde Mudanya, Ulusal Tarihimizi Taçlandıran Kent: Mudanya*, Bursa

DURAK, S. (2013): "Kentin Belleğinde Kaybolmuş İzler: Bursa-Mudanya Demiryolu İstasyonları", *Bursa'da Yaşam Dergisi*, Bursa

DURAK, S. (2003): *Bir Modernleşme Projesi Olarak Anadolu'da Demiryolları ve Bursa-Mudanya Demiryolu Hattı*, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa

DÜVENCİ KARAKOÇ, F. (2008): *Modernleşmenin İçinden Çıkan Mudanyalı Aile: Ahmet Rüştü Efendi ve Oğlu Mehmet Hayri Bey (İpar)*, Gaye Kitapevi, Bursa

ELİTOĞ C. (1989): *Bir yazlık yerleşme alanı olarak Mudanya*. İstanbul Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi 69 s.

ERTÜRK, H. (2013): "'Mudanya Bursa'nın İstanbul'a Açılan Kapısıdır' Küreselleşme sürecinde İstanbul-Bursa Bütünleşmesi Üzerine Bir Analiz", *Bursa'da Yaşam Dergisi*, Bursa.

GELZER, H. (1900): "Ungedruckte und ungenügend veröffentlichte Texte der Notitiae Episcopatuum, ein Beitrag zur byzantinischen Kirchen und Verwaltungsgeschichte", München: *Aus den Abhandlungen der k. Bayer. Akademie der Wiss. I*. Cl. XXI. Bd. III. Abth., ss. 534-538. ve ss. 550-583.

GELZER, H. vd., (1898): *Fascıculus II*, Leipzig: In Aedibus B. G. Teubneri.

GÜNDÜZ, S. (2015): "Bursa'nın Antik Deniz Limanları", *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* cilt 8, sf. 105-146, Bursa

GÜRSAKAL, N. (2013): "Denize Açılan Kapı Mudanya", *Bursa'da Yaşam Dergisi*, Bursa.

İNAN, M. (2004): "Mudanya'da bir İncirdibi Vardı...". *Mudanya Bayram Gazetesi*. 14 Kasım 2004 Pazar, Yıl:5, Sayı:5, Mudanya Gazeteciler Derneği, Bursa

JANIN, R. (1921): "La Bithynie sous I'empire Byzantin", *Échos d'Orient*, Tome 20, no 122-123.

LONG, G. (1875), "Civitas", *A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, ed. William Smith, John Murray, London.

MANSEL, A. M. (1971): *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

OĞUZOĞLU, Y. (2007): *Ulusal Zaferimizi Taçlandıran Kent: Mudanya*, Mudanya Belediyesi Yayınları, Bursa.

OĞUZOĞLU, Y. (2013): "Mudanya Tarihinden Sayfalar", *Bursa'da Yaşam Dergisi*, Bursa.

ÖTÜKEN, S.Y. vd., (1986): "Mudanya İlçesi", *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Cilt 4, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları , Ankara.

ÖZSÜLE, Z. (2005): *Geleneksel Yerleşimlerin Korunması Açısından Kültürel Peyzaj Değerlendirilmesi: Mudanya Örneği*, İstanbul Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul

SATILMIŞ, S. (2016): Osmanlı'da Bandırma-Soma Demiryolu Hattının Kuruluşu, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, Muş

TOĞROL, N. (1931): "Bursa-Mudanya Hattı, Şirket Niçin Hattı Terketti, Bu Hal İdame Edebilir Mi ve İstikbali Var Mıdır?", *Demiryolları Mecmuası*, sayı 73, s. 12-13

TOYDEMİR, S. (1953): "Tarihe Karışan Hat Mudanya-Bursa", *Demiryolu*, Sayı 19, s. 15-16

UTKU, Ö. (2001): *Bursa Ansiklopedisi (Toplumsal Yaşam)* Avrasya Etnografya Vakfı Yayınları, Bursa

ÜZÜMERİ, M.E., DİNÇER, S., KAZANCI, S. (1987): "Mudanya", *Türk Ansiklopedisi*, Cilt IV, Ankara

YALMAN, B. (2013): *Marmara'nın İncisi: Mudanya*, Mudanya Belediyesi, Bursa

YILDIZ B. (2001): *Mudanya`nın kuruluşu ve gelişmesi*. Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Coğrafya Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, 149 s.

Appianus, Mithridateios, 71.

Athanasios I, The Correspondence of Athanasius I Patriarch of Constantinople: Letters to the Emperor Andronicus II, Members of the Imperial Family and Officials, Ed., Trans., and Commentary by Alice-Mary Maffry Talbot, Washington D.C., 1975.

Dion Khrysostomos, Orationes, İngilizce çev. H. L. Crosby, Cambridge: Cambridge University Press, 1962, s. 30-33.

Hierocles, Synecmedus, Ed. A. Burckhardt, Leipzig: In Aed Vs B. G. Teubner, 1893, s. 31.

Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi, Def'a 13, Matbaa-ı Vilayet, H. 1302, s. 402.

Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi, Def'a 25, Matbaa-i Vilayet, H. 1316, s. 273.

Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi, Def'a 8, Matbaa-ı Vilayet, H. 1294, s. 150.

Hüdâvendigâr Vilayeti Sâlnâmesi, Matbaa-i Vilayet, H. 1287, ss. 65-66.

MARMARABİRLİK, http://www.marmarabirlikakademi.com/tr/zeytin-kutuphanesi Erişim: 30.11.2017.

Mudanya Belediyesi Stratejik Planı 2015-2019, http://www.mudanya.bel.tr/files/1421677580.pdf, Erişim: 20.06.2015.

MUDANYA KENT REHBERİ (2018): Barışın ve Kardeşliğin Başkenti: Mudanya, Bursa.

Plinius, Historia Naturalis, V.

Strabon, Geopraphika, XII, IV, 3.

Yurt Ansiklopedisi, (1982) Cilt 3, Bursa maddesi, İstanbul.

Ek-2: Harita-1: Mudanya'nın Coğrafi Konumu

Ek-3: Harita-2: Mudanya-Bursa Tarihi Demiryolu ve İstasyonları
(Kaynak: BOA, Yıldız Perakende Serkurenalık Evrâkı)

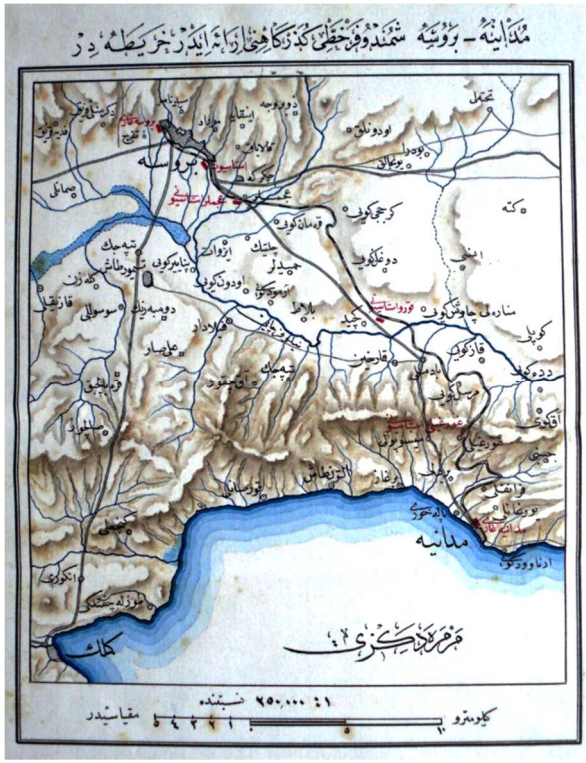

Ek-4: Harita-3: Mudanya İlçesinin Sosyal ve Ekonomik Tesisiler Haritası

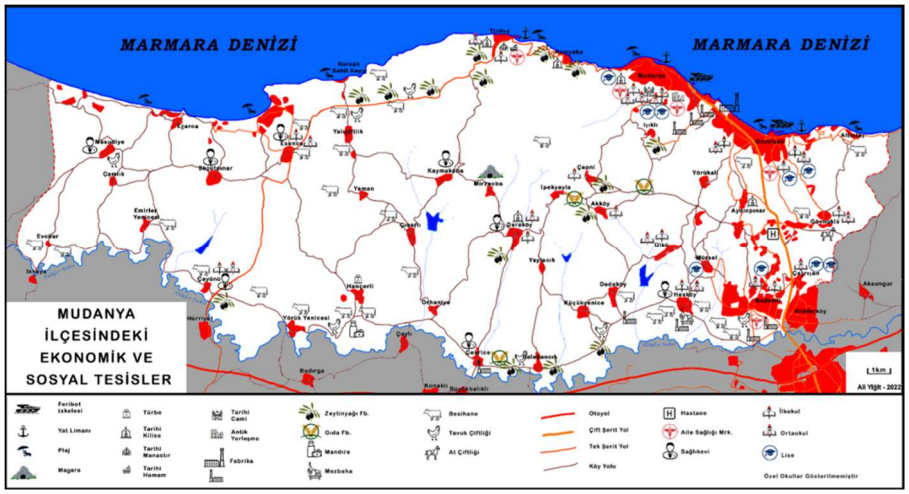

Ek-5: Harita-4: Mudanya ve çevresinde arazi kullanımı
(kaynak: https://land.copernicus.eu/pan-european/corine-land-cover/clc2018

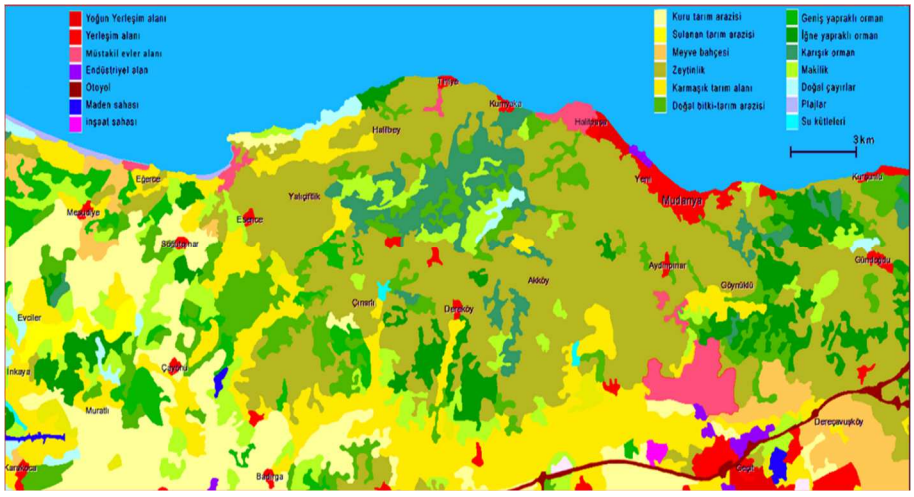

Ek-6: Tablo-1: Mudanya Kazası'nda 1831-1914 yılları arasında Müslüman, Ortodoks ve toplam nüfus. Kaynak: Özsüle, 2005 ve Demiryürek, 2016.

Yıl	İslam	Rum (Ortodoks)	Toplam
1831	1.496	-	1.496
1870	1.604	2.699	4.303
1875	3.476	3.602	7.087
1893	5.151	12.244	17.395
1902	4.861	13.329	18.193
1907	7.223	16.759	24.115
1914	7.677	17.389	25.239

Ek-7: Tablo-2: Mudanya İlçesinde 1915 – 2020 yılları arasında şehir, kır ve toplam nüfusun gelişimi.

Yıllar	Mudanya	Güzelyalı	Bademli+Ülkü +Has+Çağrışan	Belediye	Kırsal	Kırsal Nüfus %	Toplam	Nüfus Artış Hızı (Binde)
1915	4.944	646	878	4.944	20.475	81	25.419	
1927	4.989	410	904	4.989	12.286	71	17.275	-27
1935	5.030	252	921	5.030	14.466	74	19.496	16
1940	4.823	366	908	4.823	14.886	76	19.709	2
1945	5.624	318	1.034	5.624	14.906	73	20.530	8
1950	5.824	560	1.241	5.824	17.570	75	23.394	28
1955	5.911	676	1.311	5.911	18.217	76	24.128	6
1960	6.026	915	1.265	6.026	18.903	76	24.929	7
1965	6.849		1.294	6.849	18.398	73	25.247	3
1970	7.938		1.313	7.938	17.543	69	25.481	2
1975	8.399		1.379	8.399	18.539	69	26.938	11
1980	10.606		1.804	10.606	20.423	66	31.029	30
1985	12.152		2.156	12.152	19.890	62	32.042	7
1990	12.129	5.067	2.814	39.452	18.646	48	38.656	41
1997	19.080	7.549	3.939	59.903	20.651	40	51.219	46
2000	20.682	8.341	5.034	24.028	19.908	37	53.965	18
2007	26.142	13.931	5.849	27.718	16.447	26	62.369	22
2010	28.158	19.028	7.640	54.826	16.845	24	71.671	50
2015	32.488	26.050	8.515	67.053	16.121	19	83.174	32
2020	39.037	36.194	10.324	85.555	16.968	17	102.523	47

- Güzelyalı'nın nüfusu 1960'a kadar, Bademli vd. nüfusu da 1985'e kadar kırsal nüfusa dâhil edilmiştir.

Ek-8: Tablo-3: Mudanya'da Çalışan Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına dağılımı
Kaynak: DİE, 1990 ve 2000 Genel nüfus sayımı: Nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri: Bursa

	2000				1990			
Ekonomik Faaliyet Kolları	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**%**	**Erkek**	**Kadın**	**Toplam**	**%**
Ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık	147	8	155	2,7	291	75	366	6,8
Madencilik ve taş ocakçılığı	9		9	0,2	20	2	22	0,4
İmalat sanayii	1.206	219	1.425	25,0	1.414	241	1.655	30,7
Elektrik, gaz ve su	29	5	34	0,6	26	2	28	0,5
İnşaat	464	6	470	8,3	567	9	576	10,7
Toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller	978	220	1.198	21,0	784	78	862	16,0
Ulaştırma, haberleşme ve depolama	322	43	365	6,4	287	29	316	5,9
Mail kurumlar, sigorta, taşınmaz mallara ait işler ve kurumları, yardımcı iş hizmetleri	260	127	387	6,8	238	87	325	6,0
Toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetler	1.034	606	1.640	28,8	828	307	1.135	21,0
İyi tanımlanmamış faaliyetler	6	5	11	0,2	104	9	113	2,1
Toplam	**4.455**	**1.239**	**5.694**	**100**	**4.559**	**839**	**5.398**	**100**

Ek-9: Tablo-4: Mudanya'nın SEGE Sıralaması
Kaynak: https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege

Yılı	**Bursa'da Sıra**	**TR'de Sıra**	**Skor**	**Kademe**
2022	17/4	973/126	1,037	2
2017	17/7	970/136	0,981	2
2004	15/4	872/74	1,35475	2
1996	15/6	858/114	0,913746	2
1985	11/4	616/67	1,2631	
1981	11/5	612/66	2,528	
1966	11/6	573/61	146	

Ek-10: Tablo-5: Bursa-Mudanya demiryolu hattındaki istasyonların yükseltileri ve aralarındaki uzaklıklar. Kaynak: Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi 1908.

İstasyon Adı	Yükselti (m)	Önceki İstasyona Uzaklığı (m)	Toplam Uzunluğu (m)
Mudanya Garı	2,40	0	0
Yörükali İstasyonu	217,00	10.415,55	10.415,55
Koru istasyonu	68,22	12.020,63	22.436,18
Çekirge İstasyonu	100,40	13.588,32	36.024,50
Muradiye (Merinos) İstasyonu	120,75	2.624,64	38.649,14
Demirtaş İstasyonu	152,00	2.464,21	41.113,35

Ek-11: Tablo-6: Mudanya İlçesi Tarım Arazileri Dağılımı (Dekar). (Kaynak: TUİK)

Alanı - Dekar	2005	2010	2015	2020	%
Meyveler, İçecek ve Baharat Bitkileri	113.080	112.540	116.980	128.990	72
Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünler	64.950	53.113	40.791	44.605	25
Nadas	6.000	1.000	4.257	2.182	1
Sebze	16.100	12.008	9.685	4.449	2
Süs Bitkileri	0	0	0	96	0
TOPLAM	200.130	178.661	171.713	180.322	100

Ek-12: Tablo-7: 2022 yılı itibariyle Mudanya'da bulunan okul, derslik, şube ve öğretmen ile öğrenci sayıları. Kaynak: https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx

Okul Türü	Okul Sayısı	Derslik Sayısı	Şube Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Resmi Okul	39	539	610	902	12.388
Özel Okul	52	854	586	1.442	8.487
Toplam	91	1.493	1.196	2.344	20.875

Ek-13: Tablo-8: 2022 yılı itibariyle Mudanya'da bulunan okul türleri
Kaynak: https://mebbis.meb.gov.tr/KurumListesi.aspx

OKULLAR	RESMİ	ÖZEL
Anaokulu	1	9
İlkokul	15	11
Ortaokul	12	13
İmam Hatip Ortaokulu	2	
Anadolu Lisesi	4	13
Fen Lisesi	-	7
Mesleki ve Teknik Liseler	3	
İmam Hatip Lisesi	2	
TOPLAM	39	53

Ek-14: Şekil-1: Mudanya'da Kırsal ve Şehir Nüfusunun Gelişim Seyri (1915-2020).

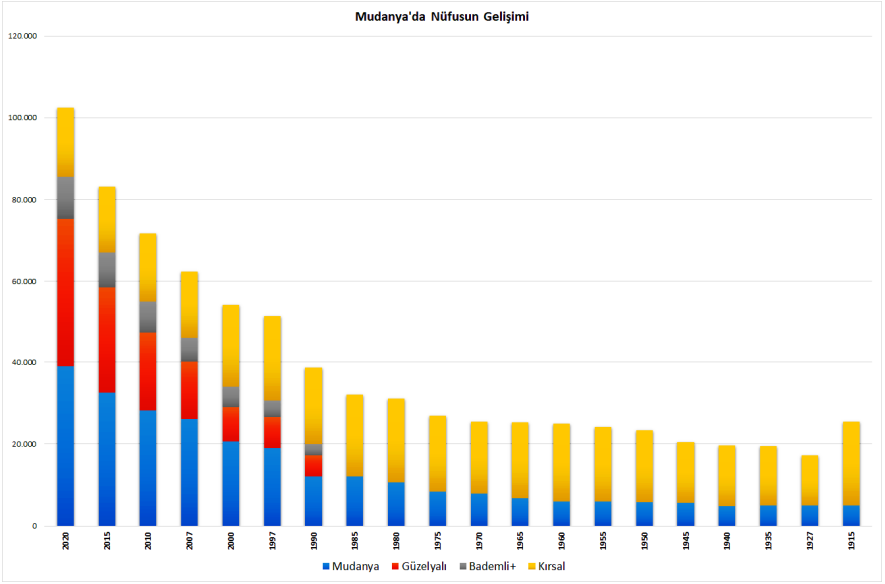

Ek-15: Şekil-2: Mudanya'da Meyveliklerin dağılışı (2020)

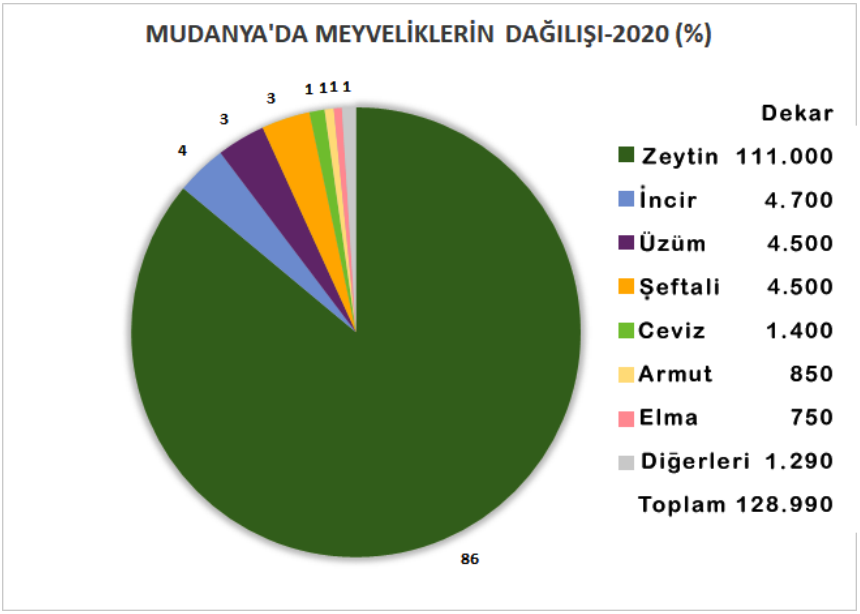

Ek-16: Şekil-3: Mudanya ilçesinin tarımsal arazi kullanımı değişimi (2005-2020)

